



PROF. DR. CSATH MAGDOLNA
GAZDASÁGPOLITIKA

KORMÁNYZATI TANULMÁNYOK



NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
Vezető- és Továbbképzési Intézet

Szerző:

© Prof. Dr. Csath Magdolna, 2016.

Szakmai lektor:

Dr. Káposzta József

Nyelvi lektor:

Bíró Csilla

Kiadja:

© NKE, 2017.

Felelős kiadó:

Prof. Dr. Patyi András
rektor

* * *

A kiadvány a

KÖFOP-2.1.1-VEKOP-15-2016-00001

**„A közszolgáltatás komplex kompetencia,
életpálya-program és oktatás technológiai fejlesztése”
című projekt keretében készült.**



NEMZETI
KÖZSZOLGÁLATI
EGYETEM



MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

SZÉCHENYI 2020



Európai Unió
Európai Szociális
Alap



BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

TARTALOM

I. MODUL: A gazdaságpolitika fogalma, környezete és rendszere.....	5
1. fejezet: A gazdaságpolitika értelmezése, lényege, tartalma, összefüggései.....	5
2. fejezet: A magyar gazdaságpolitika EU-s környezete.....	11
3. fejezet: Gazdaságpolitikai programok, jövőképek, elgondolások és kapcsolódás az EU-s programokhoz	17
II. MODUL: A gazdaságpolitika nemzetközi kapcsolatrendszere és rendszerszemléletű tervezése.....	29
1. fejezet: Nemzetközi kapcsolatok, Kárpát-medencei programok.....	29
2. fejezet: Nemzetközi példák, jó tapasztalatok: hogy gazdaságpolitizálnak mások?	36
3. fejezet: A gazdaságpolitika megtámogatása stratégiai tervezéssel	43
III. MODUL: A gazdaságpolitika főbb területei, feladatai és eredményességének mérése	54
1. fejezet: Költségvetés, pénzügyi egyensúly.....	54
2. fejezet: Növekedési elméletek	60
3. fejezet: A gazdasági teljesítmény mérése, a gazdaságpolitika megítélése makromutatók segítségével, GDP és annak problémái	68

I. MODUL: A GAZDASÁGPOLITIKA FOGALMA, KÖRNYEZETE ÉS RENDSZERE

1. FEJEZET: A GAZDASÁGPOLITIKA ÉRTELMEZÉSE, LÉNYEGE, TARTALMA, ÖSSZEFÜGGÉSEI

A gazdaságpolitika makrogazdasági fogalom. Magában foglalja az állam gazdasági nézeteit, prioritásait, a gazdaság irányításával és fejlesztésével kapcsolatos elgondolásait, értékrendjét és döntéseit. Az értékrendjével kapcsolódik a politikai nézetekhez és ahhoz is, hogy egy kormány mit gondol saját szerepéről egy gazdaságban.

A gazdaságpolitika fontos jellemzője kell, hogy legyen

- › a kiszámíthatóság,
- › a jövőorientáltság,
- › az alternatív gondolkodás,
- › az alacsony kockázatra való törekvés,
- › a hosszú távú gazdasági biztonságra, a nemzetközi kitettség csökkentésére való törekvés,
- › a válságállóság,
- › a gazdaság egyenletes fejlődésének előmozdítására való törekvés.

A gazdaságpolitika több szinten is értelmezhető: egyrészt összgazdasági és regionális szinten, másrészt – a nemzetközi kapcsolatokban – például EU-s szinten.

A gazdaságpolitika kialakításában és megvalósításában sok szereplő vesz részt, közöttük belföldiek és külföldiek egyaránt. Belföldiek között szoktuk megemlíteni

- › az illetékes minisztériumokat,
- › a kormányt,

- › a parlamentet és
- › a központi bankot.

Korunkban azonban egyre jellemzőbb a különböző ágazati- és területi kamarák részvétele a gazdaságpolitika alakításában. Erős szereplővé léptek elő továbbá az országban működő külföldi nagyvállalatok, amelyek jelentős lobbierővel rendelkezve például az adórendszerrel, foglalkoztatáspolitikával, fejlesztési programokkal kapcsolatban a gazdaságpolitika befolyásolóivá váltak. Ez utóbbiakat közvetett szereplőknek is nevezhetnénk. Közvetett szereplőknek tekinthetők továbbá a különböző hazai tanácsadó és szakértői intézmények és az önkormányzatok is. A külföldi szereplők között hatással vannak a gazdaságpolitika alakítására

- › a különböző EU-s intézmények,
- › a nemzetek feletti fejlesztési, kutatási és egyéb szervezetek, pl. az IMF (International Monetary Fund), az EBB (Európai Beruházási Bank), EBRD (Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank), az OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development),
- › a Hitelminősítők (Moody's, Standard & Poor's, Fitch).

A gazdaságpolitika főbb céljai között szokták említeni:

- › a gazdasági növekedés elősegítését, és korunkban egyre inkább ennek környezetkímélő, fenntartható módjának kialakítását,
- › a foglalkoztatás magas szintjét, ezen belül az alacsony munkanélküliséget és a magas aktivitást,
- › a gazdasági biztonság növelését, a külső sérülékenység csökkentését,
- › a külső-belső egyensúly biztosítását,
- › a gazdaság fejlesztését, modernizálását, a gazdasági ágak optimális arányának kialakításához, a szükséges gazdasági diverzifikáltsághoz való aktív hozzájárulást,
- › a jövedelem-egyenlőtlenségek csökkentését a társadalmi igazságosság, szolidaritás érvényesülése érdekében.

De hogyan fogalmazhatnánk meg a gazdaságpolitika céljait a társadalom szempontjából? Nyilvánvalóan a társadalom a jólét, azaz az életszínvonal és életminőség állandó javításában érdekelt. Ezt érzékeltetik az olyan politikai kinyilatkoztatások, mint például „minden évben lépjen mindenki egyet előre” vagy, hogy a „gyerekeink éljenek jobban, mint ahogyan mi élünk.”

Azonban rögtön arra is gondolni kell, hogy a jólét fokozása nem valósítható meg a jövő kárára. Éppen ezért fontos, hogy a jólét javítása a rövid, közép- és hosszú távú egyensúly fenntartása mellett történjék. Mindezt figyelembe véve a gazdasáspolitikai célját a társadalom szempontjából így fogalmazhatnánk meg:

A gazdasáspolitikai célja a jólét folyamatos és maximális javítása a rövid közép- és hosszú távú egyensúlyi feltételek megteremtése és fenntartása mellett.

De hogy is néz ki egy ország gazdasáspolitikája? Valójában ilyen írásos anyaggal nem szoktunk találkozni. A gazdasáspolitikai ugyanis átfogó stratégia, amelynek megvalósítását különböző, általában írásos formában is megjelenő részstratégiák, programok segítik. Vannak, akik ezeket a részstratégiákat a gazdasáspolitikai eszközrendszerének tekintik. Jan Tinbergen Nobel-díjas holland közgazdásznak (1903–1994) tulajdonítják azt a mondást, amely szerint a gazdasáspolitikának legalább annyi eszközzel kell rendelkeznie, mint amennyi célt kitűzött.

A célok elérését segítő eszközrendszert – részstratégiákat – makro- és mikrogazdasági csoportba sorolhatjuk.

A makrogazdasági módszerek között a legfontosabbak:

- › a monetáris politika és
- › a költségvetési politika.

De makrogazdasági módszernek tekinthetjük a társadalompolitikai módszereket is, amelyek közül különösen fontos:

- › az oktatáspolitikai
- › az egészségügyi politika és
- › a K+F+I (kutatás-fejlesztés-innovációs) politika.

Esetenként előtérbe kerülhetnek egyéb fontosnak ítélt politikák is. Például 2016-ban kiemelt fontosságú lett a lakáspolitikai tekintettel arra, hogy jelentősen csökkent az építőipar teljesítménye, azon belül is különösen a lakásépítési tevékenység értéke. Ezért a gazdasáspolitikai különböző eszközöket, ösztönzőket vezetett be a lakásépítés felfuttatása érdekében (CSOK, egyéb kedvezmények).

A mikrogazdasági módszerek között érdemes megemlíteni

- › a versenypolitikát,
- › az ipar- és egyéb ágazati politikákat,

- › a kereskedelmi politikát és
- › az adópolitikát.

Természetesen a mikro-és makrotémák nem választhatók szét teljes mértékben, hiszen vannak közöttük átfedések. A lakáspolitiká például ágazati politikának is tekinthető, hiszen összefügg az építőiparral mint gazdasági ágazattal kapcsolatos állami elképzelésekkel.

Végül érdemes megemlíteni, hogy az állami tulajdon segítségével az állam hatást tud gyakorolni a gazdaságpolitikára. A különböző eszközöket természetesen nem külön-külön, hanem egymással kombinálva lehet alkalmazni.

A teljesség igénye nélkül vázoljunk néhány tipikus nézetrendszert az állami szerepvállalással, és így a gazdaságpolitika lehetőségeivel kapcsolatban! Jól ismert a két alapiskola:

- › a Monetarista és
- › a Keynes-ista.

A monetarista iskola a Nobel-díjas amerikai közgazdász, Milton Friedman nevéhez fűződik. Abban hisz, hogy a gazdaság teljesítményét a leghatásosabban a pénzkínálat oldaláról lehet befolyásolni. Hisz továbbá a piac hatékony működésében, ezért elutasítja az állam túlzott beavatkozását a gazdaságba.

A monetarista iskola neves követői voltak Margaret Thatcher, brit miniszterelnök (miniszterelnök: 1979–1990) és Ronald Reagan amerikai elnök (elnök: 1981–1989).

A Keynes-ista iskola abból indul ki, hogy a piac tökéletlenül működik, ezért szabályozni, felügyelni kell, és ez – más okok mellett – fontossá teszi az állam aktív szerepvállalását a gazdaságban.

A válság kapcsán aztán a közgazdaságtan hagyományos modelljeiből kiábrándult közgazdászok létrehozták az ún. „Heterodox iskolát”, amelynek több ága is van. Közös viszont bennük az ún. „mainstream” – főáramú, hagyományos – iskolákkal való szembefordulás. Erős az iskolán belül a fenntarthatósági, ökológiai szemlélet, a társadalmi érzékenység, és esetenként a marxista gondolatok is megjelennek a csoporthoz tartozó szerzők írásaiban.

Ki kell térnünk még a szintén széles körben használt fogalomra, a neoliberais gazdaságpolitikára, amely jelentős tért hódított a világban az elmúlt 20 évben. Lényege, hogy valójában nincs is szükség gazdaságpolitikára, legjobb, ha mindent rábízunk a piacra. Ezzel összhangban hívei követelik az állami vagyon privatizálását, a korlátozás nélküli, teljesen szabad kereskedelmet. Különösen ellene vannak annak, hogy egy kormány fiskális, azaz költségvetési

eszközökkel próbálja befolyásolni a piac működését. Csupán monetáris politikával, az infláció és árstabilitás szabályozásával kívánja irányítani a gazdaságot. Ennek kapcsán meg kell említeni, hogy a neoliberais gazdaságpolitika nehezen tudja kezelni az állami szintű innovációt és az állam innovációt befolyásoló szerepét. Azt gondolják ugyanis, hogy az innováció kizárólagosan a cégek feladata. Tagadják, hogy az állam képes lenne megítélni, hogy milyen területeken érdemes ma fejleszteni, beruházni a jövő érdekében. Ennek oka, hogy figyelmük középpontjában a piac mindenkori működése, a verseny, az árak, a kereslet aktuális alakulása van. Alapvetésük az is, hogy a piac képes arra, hogy a rendelkezésre álló erőforrásokat hatékonyan elossza. Az innováció esetén azonban nem meglévő termékek, szolgáltatások versenyeznek egymással, hanem új termékeket és szolgáltatásokat kell kitalálni, és azokat esetleg új módszerekkel előállítani, majd piacra vinni. Ez viszont korunkban olyan drága és kockázatos, hogy az üzleti szféra vonakodik ilyen beruházások megvalósításától. Ilyenkor mindenképpen szükség van állami szerepvállalásra.

Az is elképzelhető, hogy az új ágazatok megjelenése azonnal nem hoz jelentős növekedési hozzájárulást. Viszont a létrejövő nagyobb tudástartalom az egész gazdaságra jótékony hatással lehet. Például az informatika fejlődése hozzájárul a termelékenység növekedéséhez a bankszektorban vagy a kereskedelemben is. A neoliberais nézetrendszer jellemzője végül az is, hogy a költségvetési egyensúly helyreállításának egyetlen hatékony módszereként a megszorító intézkedések bevezetését tudja csak elképzelni.

Említsünk még meg egy érdekes nézetrendszert, amely az állam és az üzleti világ szoros együttműködésében hisz, és ezért erősen támaszkodik a cégek bevonására a gazdaságpolitika kidolgozásába és megvalósításába egyaránt. Ez az úgynevezett NPM (New Public Management: Új Közmenedzsment) rendszer, amelynek kidolgozása Anthony A. Giddens, brit szociológus nevéhez fűződik, aki Tony Blair brit miniszterelnök tanácsadója volt. Giddens az NPM modellt a 90-es években dolgozta ki. Ennek lényege, hogy legyen szoros a kormány és az üzleti szféra együttműködése, és eközben javuljon a kormányzati munka hatékonysága is. Ez járjon együtt az állami teljesítmény mérésével, teljesítménymutatók kijelölésével, kiszámításával és ezek alapján nemzetközi összehasonlítások végzésével. Továbbá a formális, bürokratikus, hierarchikus állami kapcsolatrendszerek működése mozduljon el a feladat- és teljesítményközpontú megoldások felé, és a gazdaságpolitika minden egyes döntésénél alapvetően a hatékonyság legyen a megítélés szempontja. Az NPM modellt sokan bírálják. A bírálók két problémát látnak a legkritikusabbnak. Az egyik, hogy az üzleti szemléletű köz-

menedzsment, és ezen belül a gazdaságpolitika túlzottan az üzleti világ érdekei szerint működhet. A másik, hogy a hatékonyságra törekvés kiölheti a szociális érzéket.

Befejezőként soroljunk fel néhány tudóst, aki gazdaságpolitikai kutatásokért kapott Nobel-díjat:

Év	Nobel-díjas	A kutatás tárgya
1971	Simon Kuznets	gazdasági növekedési modellek
1976	Milton Friedman	monetarizmus, pénzelmélet, fogyasztásemélet
1980	Laurence R. Klein	ökonometriai modellek alkalmazása a gazdaságpolitikában
1987	Robert M. Solow	gazdasági növekedési elmélet
1995	Robert Lucas	az ésszerű várakozásokra alapozott gazdaságpolitikák elemzése
1998	Amartya Sen	jóléti gazdaságpolitikák
2004	Finn E. Kydland, Edward C. Prescott	a gazdaságpolitika konzisztenciája
2006	Edmund S. Phelps	az infláció és a munkanélküliség egymásra gyakorolt hatása, a mai és a jövőbeni generációk jóléte közötti összefüggés
2015	Argus Deaton	fogyasztás-, jólét-, szegénységelemzés

2. FEJEZET: A MAGYAR GAZDASÁGPOLITIKA EU-S KÖRNYEZETE

Magyarország az EU tagja, ezért gazdaságpolitikája nem lehet független az EU-ban megfogalmazott koncepcióktól, gazdaságpolitikai elképzelésektől, irányoktól és programoktól. Ebből az is következik, hogy nem mindegy számunkra, hogy az EU vezető testületei milyen EU-s szintű gazdaságpolitikai elgondolásokat, terveket alakítanak ki. Az EU-s szintű gazdasági koncepciók ugyanis befolyásolják a nemzeti szintű döntéshozatalt, esetenként meg is kötik a nemzeti gazdaságpolitikák kidolgozóinak és irányítóinak kezét. Ilyen korlátok például az úgynevezett Maastrichti kritériumok, amelyek betartása elvileg minden tagállam számára kötelező. Például azok ellen a tagországok ellen, amelyek túllépik a maximális 3 %-os költségvetési hiányszintet, túlzottdeficit-eljárást indíthat az EU bizottsága. Ez megtörtént már Magyarországgal is. Igaz, nem mindig jár el egyformán következetesen az EU vezetése a különböző tagországokkal szemben: például 2016-ban Franciaország esetén a magas költségvetési hiány ellenére sem indított túlzottdeficit-eljárást. Majd amikor megkérdezték Juncker elnököt, hogy miért nem, röviden és egyszerűen azt válaszolta, hogy azért „mert Franciaország az Franciaország”. Nekünk viszont csupán 2013 júniusában sikerült kikerülnünk az ellenünk 2004 óta folyó „túlzott mértékű költségvetési hiány” eljárás alól. Ezt a döntést a pénzügyminiszterek tanácsa hozta meg.

A továbbiakban az EU két, a nemzeti gazdaságpolitikákat befolyásoló gazdaságpolitikai dokumentumát vizsgáljuk meg. Az egyik az „Europe 2020” stratégia. A másik pedig a Juncker, Tusk, Dijsselbloem, Draghi és Schulz, azaz az EB, az Európai Tanács, az Eurocsoport, az Európai Központi Bank és az Európai Parlament elnöke által készített és az EU-n belül az Eurozóna tagországait szorosabban összefűzni kívánó stratégiát megfogalmazó tanulmány, amely „Completing Europe’s Economic and Monetary Union” (Az európai gazdasági és pénzügyi unió véglegesítése) címmel 2015-ben jelent meg. Ez a tanulmány közvetlenül nem, de közvetve nagyon is érinti Magyarországot, hiszen a „többsebességes Európa” létrehozásának stratégiáját fogalmazza meg. A tanulmányt „Az öt elnök jelentésének” is nevezik, és azt állítják, hogy az abban foglaltakat egyeztették a nemzetállamok illetékeseivel is. De nézzük először azt az EU-s stratégiai anyagot, amelyhez minden országnak csatlakoznia kellett azzal, hogy az abban szereplő EU-s célkitűzésekkel kapcsolatban megtette saját felajánlásait, és kidolgozta az abban foglaltak megvalósításának módszereit és időpontját.

„EURÓPA 2020” STRATÉGIA

A 35 oldalas stratégiát 2010. március 3-án adta ki az Európai Bizottság. Teljes címe: „**Europe 2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth**”. (Európa 2020: az okos, fenntartható és befogadó növekedés stratégiája.) Ez a stratégia még Barroso elnök idejében készült. A címben szereplő három jellemző értelme a következő:

- › „**smart**”, azaz „**okos**”: tudáson és innováción alapuló gazdaság, okos városok, okos falvak és régiók létrehozása
- › „**sustainable**”, azaz „**fenntartható**”: környezettudatos, erőforrás-takarékos, „zöld” növekedés megvalósítása, takarékoskodás anyaggal, energiával
- › „**inclusive**”, azaz „**befogadó**”: olyan növekedés, amely magas foglalkoztatottság, társadalmi és területi kohézió mellett valósul meg, és amelynek során a hátrányos helyzetűek is lehetőségekhez jutnak.

A stratégia legfontosabb konkrét EU-s szintű céljai 2020-ra a következők:

- › legyen a 20–64 közötti korosztály legalább 75 %-a foglalkoztatott,
- › az EU GDP-jének 3%-át K+F-re kell fordítani,
- › a káros gáz kibocsátást legalább 20%-kal kell csökkenteni,
- › az energiahatékonyságnak és a megújuló energia részarányának az összes felhasznált energián belül legalább 20%-kal kell növekednie,
- › az iskolát be nem fejezők – korai iskolaelhagyók – arányának 10% alá kell csökkennie,
- › a fiatal generáció legalább 40%-ának felsőfokú végzettséggel kell rendelkeznie,
- › a szegénységgel veszélyeztetett állampolgárok számának legalább 20 millióval kell csökkennie.

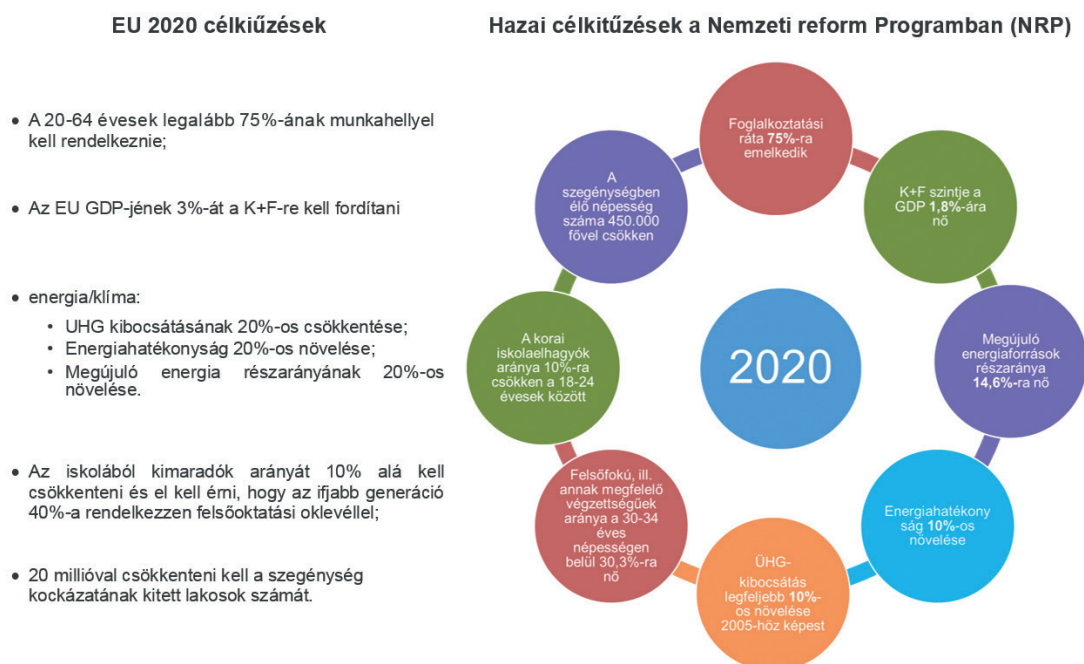
Ezeket az átfogó EU-s célokat a tagállamoknak is át kellett venniük, és saját stratégiájukba kellett foglalniuk. A vállalásnál természetesen figyelembe vehették saját lehetőségeiket.

Az EU stratégia ajánlásokat is megfogalmazott a tagállamok számára. Ezek közül a jelentősebbek a következők:

- › a nemzeti és regionális K+F és innovációs rendszerek korszerűsítése, kiválóságra törekvés, egyetemek és az üzleti szektor közötti kapcsolatok erősítése, határok mentén való regionális együttműködés,
- › az oktatásban a kreativitás, az innovativitás és a vállalkozószellem bátorítása,

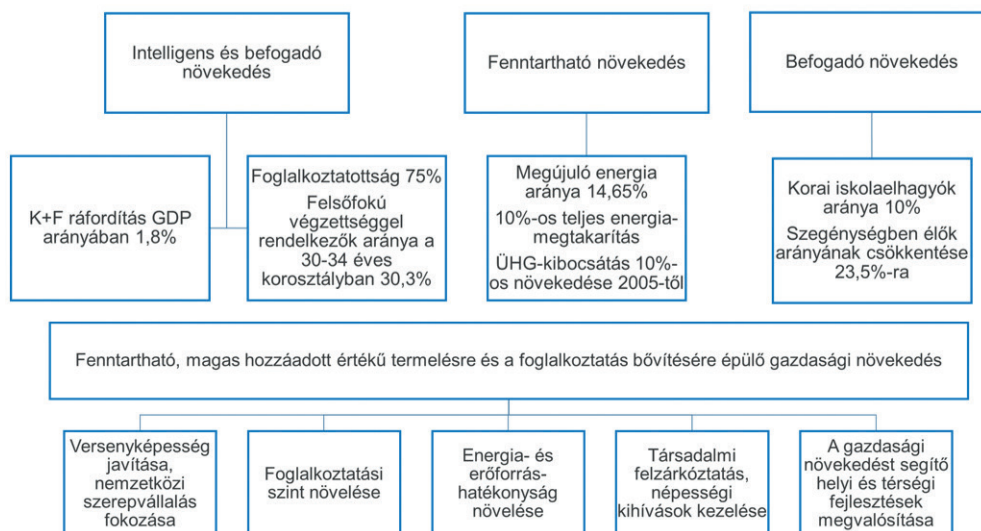
- › a tudományos, matematikai és mérnökhallgatók arányának növelése a felsőoktatásban,
- › a magán K+F tevékenység ösztönzése adókedvezménnyel és egyéb pénzügyi eszközökkel,
- › a megfelelő szintű beruházás az oktatásba minden szinten,
- › a szélessávú, nagy sebességű internet-elérhetőség javítása,
- › a társadalom digitális tudásszintjének emelése,
- › a környezetterhelés csökkentése,
- › az energiahatékonyság javítása,
- › az üzleti környezet javítása különösen a kisvállalkozások számára,
- › az adminisztratív terhek és a bürokrácia csökkentése, a kormányzás hatékonyságának és minőségének javítása.

Az „Európa 2020” stratégia alapján elkészült a Nemzetgazdasági Minisztériumban a 2020-ig terjedő magyar fejlesztési terv. Az alábbi 1. ábrán látjuk, hogy a magyar célkitűzések hol és mennyire térnek el az EU-s célkitűzésektől.



1. ábra: EU-s és magyar célkitűzések

A 2. ábrán pedig a célok elérését segítő részletes elgondolásokat látjuk.



2. ábra: A magyar célkitűzések részletei

A magyar fejlesztési terv a kitűzött célokat alapvetően EU-s források igénybevételével kívánja elérni.

Az ún. „prioritások” és a hozzájuk kapcsolódó, tervezett konkrét intézkedések közül néhány:

- › a kkv-k versenyképességének és növekedési potenciáljának fejlesztése,
- › a tudásgazdaság fejlesztése, gyarapodó tudástőke,
- › infokommunikációs fejlesztések,
- › célzott munkahelyteremtés és -megőrzés, kiemelt szolgáltatás- és társadalmi gazdaságfejlesztés,
- › a foglalkoztatás ösztönzése és a vállalati alkalmazkodóképesség fejlesztése,
- › a pénzügyi eszközök és szolgáltatások fejlesztése,
- › valós térségi decentralizáció a közfejlesztésekben,
- › a helyi gazdasági rendszerek fejlesztése,
- › integrált város-térségi fejlesztések,
- › alacsony széndioxid-kibocsátású gazdaságra való áttérés kiemelten a városi területeken,

-
- › helyi közszolgáltatási és közigazgatási infrastruktúra és intézményfejlesztés,
 - › infrastrukturális beruházások a társadalmi befogadás területén,
 - › „A befogadó társadalom” terén előrelépés,
 - › „Jó állam” fejlesztések, az állami működés minőségének és hatékonyságának javítása,
 - › klímaváltozásra történő felkészülés,
 - › a víziközmű-szolgáltatás fejlesztése,
 - › a vízvédelemmel, hulladékgazdálkodással, levegőminőséggel és zajvédelemmel kapcsolatos fejlesztések
 - › természetvédelmi és élővilág-védelmi fejlesztések,
 - › megújuló energiaforrások alkalmazása, energetikai és energiahatékonysági fejlesztések,
 - › a nemzetközi közúti, vasúti és vízi elérhetőség javítása,
 - › a regionális közúti elérhetőség és közlekedésbiztonság fejlesztése,
 - › a regionális vasúti elérhetőség és energiahatékonyság javítása,
 - › a fenntartható városi közlekedésfejlesztés.

Azt láthatjuk, hogy a magyar célok és prioritások általában összhangban vannak az EU-s stratégiával. Szembeszökő azonban, hogy a versenyképesség javításhoz fontos területeken, a felsőfokú végzettséggel rendelkezők arányánál, és a GDP százalékában a kutatás-fejlesztésre és innovációra fordítandó tervezett százalékos értéknél az EU-s átlag alatti célt tűztünk ki. Ez azért is megkérdőjelezhető, mert a V4 országokhoz versenyképességben való felzárkózásunkhoz éppen ezeken a területeken lenne szükség jelentősebb beruházásokra.

Az „Öt elnök jelentése”: „Completing Europe’s Economic and Monetary Union: Az európai gazdasági és pénzügyi unió véglegesítése.”

A tanulmány azzal a céllal íródott, hogy megalapozza egy valódi Európai Unió létrejöttét, és megtervezze az ahhoz vezető utat. A „valódi” Európai Unió gazdasági, pénzügyi, költségvetési és politikai uniót jelent. A „négyféle uniót” egyszerre kell létrehozni, és abban minden eurózóna tag részére kötelező a részvétel. A további országok maguk dönthetik el, hogy részt kívánnak-e venni ebben az unióban. Az egész folyamatnak 2025-re kell befejeződnie. A folyamat során hangsúlyt kell fektetni arra, hogy a résztvevő országok versenyképessége javuljon, ezért célszerű létrehozni olyan versenyképességi tanácsokat, amelyek ajánlásokat fogalmaznak meg a versenyképesség javítására, figyelembe véve az adott ország lehetőségeit és problémáit. A folyamatnak része kell, hogy legyen a bankunió létrehozása is.

A tanulmány szerzői szerint a következő lépésekre lesz szükség:

Első szakasz (2017 közepéig):

- › versenyképességi tanácsok felállítása,
- › a gazdasági egyensúlyok, különösen a költségvetési hiányok területén közös eljárások kidolgozása az egyensúlytalanságok megszüntetésére,
- › a gazdaságpolitikák csaknem teljes összhangba hozása,
- › a bankunió létrehozása,
- › tőkepiaci unió,
- › európai pénzügyi tanács létrehozása,
- › az európai és a nemzeti parlamentek közötti kapcsolatok szorosra fűzése.

Második és egyben befejező szakasz (legkésőbb 2025-ig):

- › teljes gazdasági unió,
- › teljes fiskális (költségvetési) unió: közös költségvetés készítése,
- › politikai unió.

A tervezett szoros unió létrejötte mindenképpen jelentős hatással lesz a többi országra is, akár csatlakoznak ehhez az Unióhoz, akár nem. Nyilvánvaló, hogy csatlakozás esetén még kevesebb önálló gazdaságpolitikai elképzelés megvalósítására nyílik lehetősége egy országnak. A tervvel kapcsolatban Olivier Blanchard, az IMF korábbi vezető közgazdásza, arra figyelmeztet, hogy az eurózóna, illetve az egész unió jelentős gazdasági gondjait nem lehet azzal megoldani, hogy még több döntési jogkör kerül feljebb, EU Bizottsági vagy egyéb EU-s intézményi szintre. Az „euro” zavartalanabb működését sem lehet a további centralizációtól várni. Vagyis az „EU szuperállam” létrehozása nem elég jó terápia az EU bajaira – figyelmeztet Blanchard. A legnagyobb gond ugyanis a gyenge versenyképesség és az azt előidéző gazdasági szerkezeti problémák. További probléma, hogy az egyes országok versenyképességi és strukturális problémái nem egyforma mértékűek és eltérő természetűek.

3. FEJEZET:

GAZDASÁGPOLITIKAI PROGRAMOK, JÖVŐKÉPEK, ELGONDOLÁSOK ÉS KAPCSOLÓDÁS AZ EU-S PROGRAMOKHOZ

A korábbi anyagokban foglalkoztunk a magyar gazdaságpolitikát befolyásoló EU-s programokkal. Most nézzünk meg néhány fontosabb, a gazdaság lehetséges jövőbeli fejlődési irányait vizsgáló és kijelölő hazai állami programot! Megjegyezzük, hogy a programok között átfedés tapasztalható, és a megvalósítás eddig elért eredményeiről még nem tudunk beszámolni, mivel valamennyi program záró dátuma 2020.

NEMZETI FEJLESZTÉS 2030 – ORSZÁGOS FEJLESZTÉSI ÉS TERÜLETFEJLESZTÉSI KONCEPCIÓ

A koncepciót a Nemzetgazdasági Minisztérium készítette 2013-ban, és 2014-ben jelent meg „Az Országgyűlés 2/2014.(I.3) OGY határozata a Nemzeti Fejlesztés 2030 – Országos Fejlesztési és területfejlesztési Koncepcióról” címmel a Magyar Közlöny 1. számában. (Magyar Közlöny 2014. évi 1. szám.)

A koncepció alapos, átfogó és objektív társadalmi-gazdasági elemzéssel indul, majd megfogalmazza a lehetséges és kívánatos fejlesztési irányokat, elképzeléseket. A végén foglalkozik a megyék lehetőségeivel is, igaz eléggé általános szinten. Példaként a mellékletben olvasható a Nógrád megyével kapcsolatos elképzelés. Általában is igaz a koncepcióval kapcsolatban, hogy inkább elemző, mint stratégikijelölő anyagnak tekinthető, mivel nincsenek benne konkrét akciótervek határidőkkel, felelősökkel és finanszírozási forrásokkal. A finanszírozással kapcsolatban azt olvashatjuk, hogy a felvetett fejlesztési javaslatok megvalósításához az EU-s forrásokat lehet majd felhasználni. Ezt érzékelhetjük már a bevezető részből is, ami így hangzik:

A koncepció jövőképe és célrendszere 2030-ig szól. Emellett fejlesztési prioritásokat fogalmaz meg a 2014–2020-as programidőszak fejlesztéspolitikája számára is.

A Koncepció fejlesztéspolitikai céljai és elvei képezik az Európai Bizottság és Magyarország között a 2014–2020 közötti uniós források felhasználására kötendő partnerségi Megállapo-

dás koncepcionális hátterét. A koncepció megalapozza a 2014–2020 közötti uniós források felhasználásra irányuló hazai operatív programok tartalmát, továbbá orientálja a hazai fejlesztési célú források felhasználását is.

Nézzük meg, milyen főbb célokat, fejlesztési irányokat javasol a tanulmány!

A jövőképet és a célokat a következők szerint határozza meg:

Nemzeti jövőkép: Magyarország 2030-ban Kelet-Közép-Európa egyik vezető gazdasági és szellemi központja lesz, lakosságának biztonságos megélhetést biztosító, az erőforrások fenntartható használatára épülő versenyképes gazdasággal, azzal összefüggésben gyarapodó népességgel, megerősödött közösségekkel, javuló életminőséggel és környezeti állapottal.

Az Országgyűlés a nemzeti jövőkép elérése érdekében négy hosszú távú, 2030-ig szóló átfogó fejlesztési célt jelöl ki. A négy cél a társadalom és gazdaság egészére vonatkozik az alábbiak szerint:

- › értékteremtő, foglalkoztatást biztosító gazdasági fejlődés,
- › népesedési fordulat, egészséges és megújuló társadalom,
- › természeti erőforrásaink fenntartható használata, értékeink megőrzése és környezetünk védelme,
- › térségi potenciálokra alapozott, fenntartható térszerkezet.

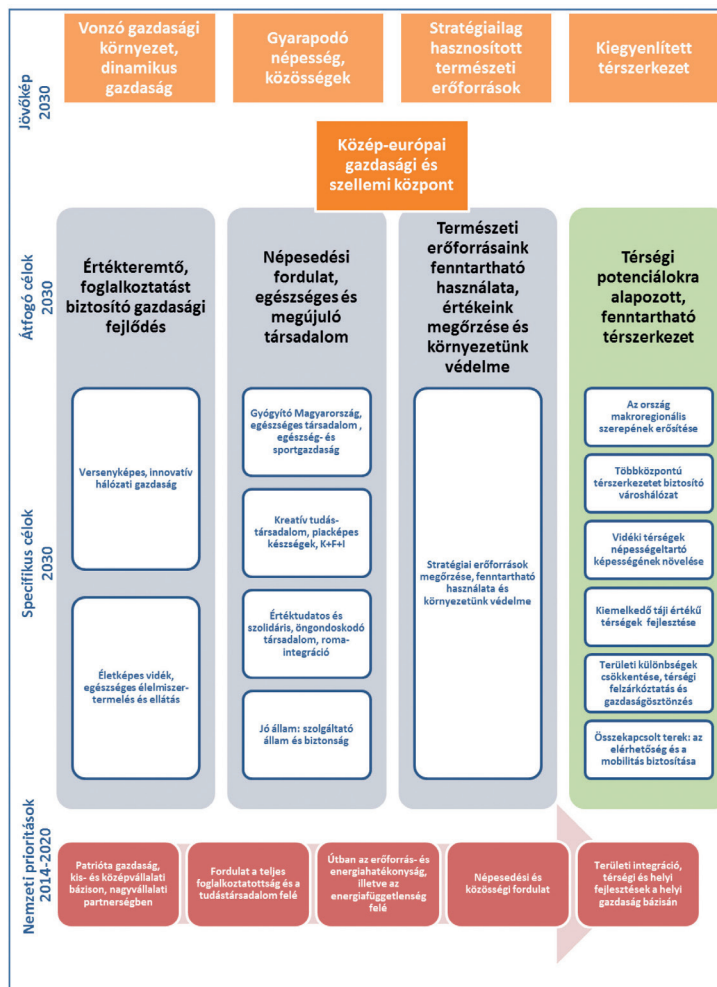
Az általános célokat aztán a szakpolitikákban érvényesítendő specifikus célokra bontja az alábbiak szerint:

- › versenyképes, innovatív gazdaság,
- › gyógyító Magyarország, egészséges társadalom, egészség- és sportgazdaság,
- › életképes vidék, egészséges élelmiszertermelés és ellátás, az élelmiszer-feldolgozóipar fejlesztése,
- › kreatív tudástársadalom, piacképes készségek, erős K+F+I,
- › értéktudatos és szolidáris öngondoskodó társadalom,
- › jó állam, szolgáltató állam és biztonság,
- › a stratégiai erőforrások megőrzése, fenntartható használata, környezetünk védelme.

Az egyes nemzeti prioritásokhoz kapcsolódó fejlesztési tématerületek az európai uniós források felhasználásának keretét képező 2014–2020-as fejlesztési programok tématerületeit is megalapozzák a következők szerint:

- › patrióta gazdaság kis- és középvállalati bázison, nagyvállalati partnerségben,
- › fordulat a teljes foglalkoztatottság és tudástársadalom felé,
- › útban az erőforrás- és energiahatékonyság, illetve az energiafüggetlenség felé,
- › népesedési és közösségi fordulat,
- › területi integráció, térségi és helyi fejlesztések a helyi gazdaság bázisán.

A célok összefoglaló rendszerét a 3. ábrán látjuk.



3. ábra: „A nemzeti fejlesztés 2030” célrendszere

A célrendszer a jövőképből indul ki, azt bontja tovább konkrét részcélokra. A célok elérésének céldátuma 2030. A célokat az utolsó sorban látható nemzeti prioritások alapozzák meg. Ezeket részletesebben a 4. ábrán látjuk. A nemzeti prioritások között szereplő „patrióta gazdaság” esetén fel kell tennünk a kérdést, hogy vajon ennek lehetőségeit nem gátolja-e az EU-kanadai szabadkereskedelmi megállapodás (CETA = Comprehensive Economic and Trade Agreement) feltételrendszere, amely szerint tilos minden „protekciónizmusnak” tekinthető, azaz a nemzeti gazdaságot védő állami tevékenység.

NEMZETI PRIORITÁSOK 2014-2020	• FEJLESZTÉSI TÉMATERÜLETEK
Patrióta gazdaság, kis- és középvállalati bázison, nagyvállalati partnerségben	<ul style="list-style-type: none"> Innovatív gazdaságfejlesztés, kis- és középvállalkozások, stratégiai ágazatok, versenyképesség Elérhetőség, megújuló közösségi közlekedés és tranzitgazdaság Életképes vidék, bővülő agrár- és élelmiszer-gazdaság, halászat
Fordulat a teljes foglalkoztatottság és a tudástársadalom felé	<ul style="list-style-type: none"> Foglalkoztatás növelése Tudástársadalom megalapozása
Útban az erőforrás- és energiahatékonyság, illetve az energiafüggetlenség felé	<ul style="list-style-type: none"> Energia-hatékonyság, fenntartható erőforrás-gazdálkodás Klíma- és környezetvédelem
Népesedési és közösségi fordulat	<ul style="list-style-type: none"> Befogadó és gyarapodó társadalom Gyermekvállalás ösztönzése, népesedési kihívások kezelése
Területi integráció, térségi és helyi fejlesztések a helyi gazdaság bázisán	<ul style="list-style-type: none"> Területi integráció, területfejlesztés Vidéki térségek, vidéki gazdaság és közösségek Budapest és térsége vezető makro-regionális szerepkörben Kiteljesedő Kárpát-medencei, Duna menti nemzeti és európai területi együttműködés

4. ábra: Nemzeti prioritások és fejlesztési tématerületek 2014–2020

A koncepció konkrét stratégiai ágazatokat is kijelöl, amelyekkel kapcsolatban azt javasolja, hogy a későbbiekben készüljenek ezekre a területekre „ágazati iparstratégiák”. A később tárgyalandó Irinyi-terv például tekinthető ilyen részstratégiának.

A legfontosabb, stratégiai javaslott ágazatok a következők:

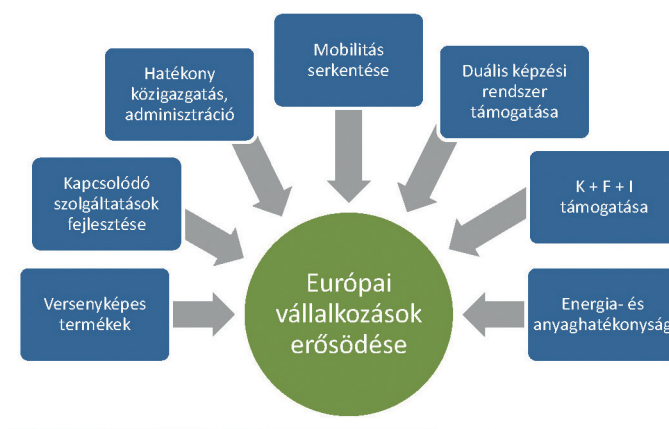
- › autó- és járműipar,
- › elektronikai iparágak, híradástechnika,
- › egészségipar,
- › gyógyszeripar,

- › turizmus,
- › mezőgazdaság, élelmiszeripar, élelmiszer-feldolgozás,
- › építő- és építőanyag-ipar,
- › logisztika,
- › gépipar (például: az orvosi berendezések és eszközök gyártása, szerszámgyártás),
- › vegyipar,
- › környezetipar,
- › informatika, telekommunikáció.

A koncepció nagyívű, fontos gondolatokat fogalmaz meg. Azonban hiányoznak belőle a megvalósíthatósághoz szükséges részletek. Ezek kidolgozásával lépett tovább az Irinyi-terv, amelyet „*Irinyi¹-terv: Az innovatív iparfejlesztés irányainak meghatározása*” címmel a Nemzetgazdasági Minisztérium dolgozott ki 2016-ban. Az Irinyi-terv szerint a fő cél az kell, hogy legyen, hogy néhány éven belül Magyarország legyen az az EU-tagállam, ahol a bruttó nemzeti összterméken belül a legnagyobb szeletet az ipari termelés adja. Az újraiparosítás érdekében arra van szükség, hogy az ipari szektor teljesítménye tovább növekedjék, és egyre nagyobb arányban járuljon hozzá hazánk bruttó hazai össztermékéhez. Magyarország szándéka megőrizni jelentős szerepét az európai járműiparban, de úgy, hogy tovább erősödjék az elektronikai ipar, a digitális technológia és az egészséggazdaság is. Másfelől Magyarország földrajzi elhelyezkedése arra ösztönöz, hogy a régió meghatározó logisztikai szereplői legyünk – veti fel az Irinyi-terv.

Az Irinyi-terv kapcsolódik továbbá az Európai Unió újraiparosítási stratégiájához is, amelynek elemeit a következő, 5. ábrán látjuk:

1 Irinyi János (Albís, 1817. május 18. – Vértes, 1895. december 17.) magyar vegyész, a zajtalan és robbanásmentes gyufa feltalálója. Irinyi egyike volt a letehetségesebb magyar kémikusoknak.



5. ábra: Az EU újraparosítási stratégiájának elemei

Az Irinyi-terv lényegét, a WEF (World Economic Forum = Világgazdasági Fórum) versenyképesség-elemző intézet anyagához kapcsolódva a következő ábra fejezi ki:

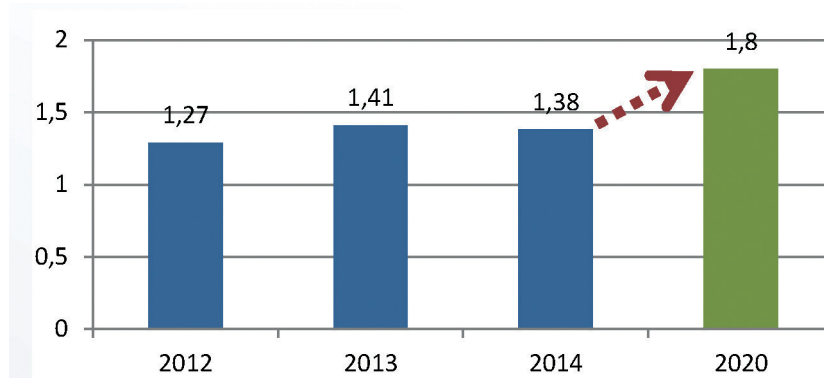


6. ábra: Magyar fejlődési irány

Magyarország jelenleg a hatékonyság-vezérelt szakaszból az innováció-vezérelt szakaszba való átmenet fázisában van, ezért a következő évtized gazdasági fejlődésének meghatározó kérdése, hogy sikerül-e ezt az átlépést – amelynek meghatározó tényezője a magasan képzett munkaerő rendelkezésre állása – véghezvinni.

Az Irinyi-terv hangsúlyozza a kkv-k fontosságát. Erre utal a következő gondolat: a vállalkozások számára kedvező üzleti környezetet a szabályozási terhek további csökkentésével, a vállalkozások működésével kapcsolatos infrastruktúra fejlesztésével, valamint a vállalkozói készségek megszerzésének könnyítésével kívánjuk elérni.

A kkv-szektor fejlesztése során kiemelt cél a vállalkozások versenyképességének javítása. Az innováció fontosságáról szóló szövegrész utal a 2020-as innovációs célra. Ezt mutatja a következő, 7. ábra:



7. ábra: A magyar K+F ráfordítások a GDP százalékában (%)

A kérdés persze az, hogy a 2020-ra tervezett 1,8 %-os K+F/GDP érték mennyire teszi lehetővé a korábban említett, az innovációval versenyző országok körébe való bekerülést akkor, amikor az EU-s tervezett átlagérték 3%, és a valóban innovációval versenyző országok (Svédország, Dánia, Finnország) már hosszabb ideje 3% felett költenek.

Az Irinyi-terv a következő, a versenyképesség javításához hozzájáruló, és ezért fejlesztésre érdemes területeket jelöli ki:

- › járműipar,
- › specializált gép- és járműgyártás,

„egészséggazdaság”, ezen belül: gyógyszeripar, orvosi berendezés- és eszközgyártás, gyógynövénytermelés és feldolgozás, egészségturizmus,

- › élelmiszeripar,
- › „zöldgazdaság”- fejlesztés,
- › IKT (infokommunikáció) -szektor,
- › védelmi ipar (fegyvergyártás),
- › kihelyezett üzleti szolgáltatások (call-centerek),

Mint látható, az Irinyi-terv épít a korábbi „Nemzeti Fejlesztés 2030” koncepcióra. A fejlesztendőnek gondolt területek ugyanis mindkét anyagban csaknem ugyanazok. Amit viszont az Irinyi-tervből érdemes kiemelni, az a kkv-kre fordított figyelem, valamint az úgynevezett körkörös gazdaság gondolat.

A KKV-K LEHETŐSÉGEI AZ IRINYI-TERV SZERINT

Az Irinyi-terv kijelenti, hogy az uniós iparpolitikával összhangban a magyar iparpolitikában is kiemelt jelentősége van a kis és középvállalkozások támogatásának. Az NGM 2013-ban elkészítette a *Kis- és középvállalkozások fejlesztésének stratégiája 2014–2020* (a továbbiakban: KKV Stratégia) című tanulmányt, melynek intézkedései közvetlenül is képesek hozzájárulni a hazai iparfejlesztési törekvésekhez.

A **KKV Stratégia** fő célja a szektor versenyképességének javítása úgy, hogy az – összhangban az „EU 2020” célkitűzéseivel – a gazdaság növekedését és a foglalkoztatás bővülését eredményezze. A KKV Stratégia céljai úgy lettek kialakítva, hogy figyelembe veszik a kkv-szektor rendkívüli heterogenitását. Ennek megfelelően az eltérő vállalkozói szegmensekre jellemző speciális problémák kezelése érdekében nagy hangsúlyt fektet a vállalkozások differenciált fejlesztésére. A stratégia céljai összességében azt szolgálják, hogy a lehető legtöbb kisvállalkozásból válhasson középvállalkozás. Emellett a magyar középvállalkozói kör megerősödését is célul tűzi ki, amelynek segítségével egyes középvállalkozások idővel képesek lehetnek arra, hogy tőzsdén jegyzett, nemzetközileg is versenyképes nagyvállalattá váljanak.

A KKV Stratégia a szükséges beavatkozások három kulcsterületét határozta meg (8. ábra): a növekedési potenciál javítását, a vállalati környezet fejlesztését és a külső finanszírozási forrásokhoz való hozzáférés megkönnyítését.



8. ábra: A kkv-k fejlesztésének kulcsterületei

A növekedési potenciál javításának specifikus céljait a piacfejlesztési és megtartási képesség növelése és a differenciált vállalkozásfejlesztés képezik. Az előbbi cél elérését például az exportpiaci megjelenés és a tudás- és innováció alapú fejlesztések szolgálhatják. A differenciált vállalkozásfejlesztés keretében a vállalkozások élethelyzetüknek, ambícióiknak, képességeiknek és lehetőségeiknek megfelelő célzott támogatásban részesülnek, melynek révén egyre többen lesznek képesek növekedési pályára lépni. A szektor kisebb, induló vagy növekedésre korlátozottan képes, illetve hátrányos helyzetű szereplői számára a differenciált vállalkozásfejlesztés eszközeinek alkalmazása jelenti a felzárkózást, a bennük rejlő foglalkoztatási potenciál kiteljesedését. Ennek a kulcsterületnek a célkitűzései közé tartozik a fiatal és a női vállalkozók számának növelése, és speciális igényeikre szabott fejlesztése is.

A kkv-k versenyképességének javításához támogató vállalati környezetre van szükség – jegyzi meg a stratégia. Ezen belül specifikus célok az üzleti környezet, az üzleti, technikai infrastruktúra fejlesztése, valamint az állami szabályozás javítása. Ez utóbbi keretében az adózási, a bürokratikus és adminisztrációs terhek csökkentésén túl a vállalkozásfejlesztési intézményrendszer hatékonyságát növelő intézkedésekkel szükséges a kkv-szekort támogatni – jelenti ki a stratégia.

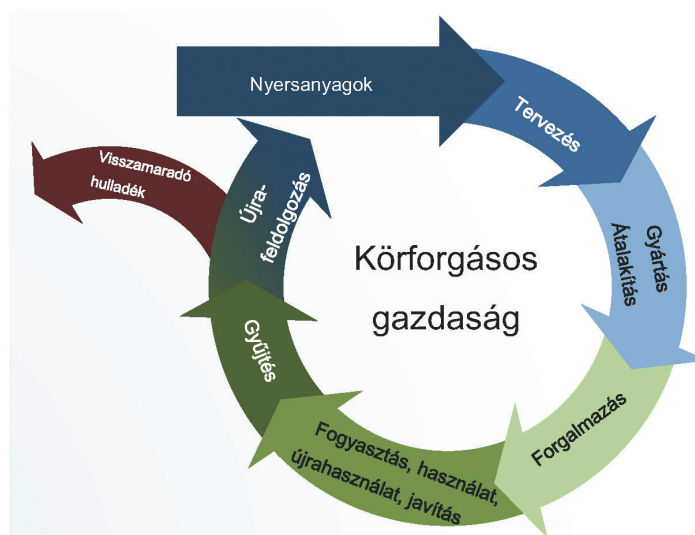
A harmadik kulcsterület a külső finanszírozási forrásokhoz való hozzáférés javítása.

Ezzel kapcsolatban alapvető cél, hogy a vállalkozások hitelfelvevő képessége javuljon. A kkv-kal kapcsolatos elképzelések bővebb kifejtése a korábban említett, az NGM által 2013-ban elkészített „Kis- és Középvállalkozások fejlesztésének stratégiája a 2014–2020” című anyagban található meg.

Körkörös gazdaság

Az Irinyi-terv fontos felvetése az úgynevezett körkörös gazdaság felé való előrelépés megvalósítása. A körkörös gazdaság lényegét a 9. ábrán láthatjuk. A körkörös gazdaság a gyártási folyamatban keletkezett hulladékok lehető legteljesebb újrafeldolgozását jelenti.

Az Irinyi-terv szerint fontos nemzetgazdasági és környezetvédelmi cél az ún. körforgásos gazdaság irányába történő fejlődés, azaz törekedni kell a nulla hulladékkal járó termelésre, a hulladék minél teljesebb hasznosítására.



9. ábra: Körkörös, körforgásos gazdaság

A körkörös gazdaság nemcsak a gyártási folyamatban keletkező hulladék újrahasznosítását jelenti, hanem azt is, hogy a használatból már kivont termékeket újra vissza lehessen hozni és azokat újra fel lehessen használni a gyártási folyamatban.

Ez a megoldás jelentős anyag- és energia-megtakarítást tesz lehetővé. Másrészről új munkahelyeket teremt.

Összefoglalás

Két fontosabb, egymásra is építő gazdaságpolitikai koncepciót mutattunk be. Vannak további kapcsolódó koncepciók is. Ilyen például a Jedlik Ányos Terv, amelyet a gazdasági miniszter 2015. szeptember 7-én jelentett be. Ez a terv azonban egyetlen területre, az elektromos autók elterjesztésére terjed ki, amellyel kapcsolatban a miniszter 150 elektromos töltőállomás létesítését, és az elektromos autók vásárlásához állami támogatást jelentett be. De a gazdaságpolitika eszközei az EU-s támogatások felhasználására készült operatív programok is. Ezeket a regionális fejlesztési stratégiákkal foglalkozó fejezetben tárgyaljuk.

Végül említést érdemel a 2014-ben készített „*Nemzeti Infokommunikációs Stratégia 2014–2020*” is, amely az ország digitális tudásszintjének fejlesztésével kapcsolatos teendőket foglalja össze. A 133 oldalas anyag egyrészt átfogó képet ad a magyar információs társadalom, valamint az infokommunikációs ágazat helyzetéről, valamint megfogalmazza a kívánt célokat és fejlesztési irányokat.

Melléklet: Nógrád megye



Jellemzően aprófalvas, kevésbé urbanizált, hegyvidéki megye. Nyugaton gazdasági, foglalkoztatási és rekreációs kapcsolatok fűzik a főváros térségéhez, keleti részének társadal-

ma, gazdasága elmaradottabb. Természeti erőforrásai jelentős táji és ökológiai értékeket, valamint erdő- és gyepgazdálkodási lehetőséget hordoznak. A rendszerváltást követő bányabezárás és a nehézipari visszaesés ellenére az ipar jelenleg is meghatározó a gazdaságában (különösen tüzelőberendezés-gyártás, fémszerkezet-gyártás, járműipari beszállítás), de a kis- és középvállalkozások dominanciája miatt foglalkoztatottságot gyengén biztosít. Vállalkozás-sűrűsége alacsony. A jövedelmek és az életkörülmények nem érik el, míg a munkanélküliség meghaladja a hazai átlagot. Népségszűkülése az elmúlt tíz évben az országos érték két és félszerese.

FEJLESZTÉSI IRÁNYOK

- › A megye rendkívül gyenge népességmegtartó képességének javítása az életkörülmények és életkilátások javításával.
- › Önfenntartó helyi gazdaság bázisán a lakosság elszegényedésének megállítása, a társadalmi depresszió csökkentése, munkahelyteremtés.
- › A vállalkozások élénkítése, új vállalkozások létrejöttének ösztönzése, különös tekintettel az agrártevékenységekre, a helyi termékek előállítására és a turizmusra.
- › Városok ipari örökségén magas hozzáadott értékű tevékenységek (tudásalapú és high-tech iparágak) és a környezetipar meghonosítása, a táji, környezeti szempontok figyelembevételével. Balassagyarmat és Salgótarján térszervezésének erősítése, országghatáron átívelően is.
- › Munkaigényes beruházások vonzása a halmozottan hátrányos helyzetű Szécsényi, Salgótarjáni és Bátorfai kistérségbe.
- › A fővárosi agglomeráció felé a gazdasági és munkaerő-piaci vérkeringést, valamint Észak- és Kelet-Európa, illetve Budapest felé az áruszállítást biztosító közúti és vasúti kapcsolatok fejlesztése.
- › Hosszabb tartózkodási időt biztosító szolgáltatások, kiemelten az aktív-, a kulturális-, a vallási- és az ökoturizmusban.

II. MODUL: A GAZDASÁGPOLITIKA NEMZETKÖ- ZI KAPCSOLATRENDSZERE ÉS REND- SZERSZEMLÉLETŰ TERVEZÉSE

1. FEJEZET: NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK, KÁRPÁT-MEDENCEI PROGRAMOK

A magyar gazdaságpolitika fontos eleme a határon túli magyar vállalkozások fejlődési lehetőségeinek támogatása, és az anyaországi vállalkozásokhoz való kapcsolódásuk elősegítése. Három Kárpát-medencei stratégia készült el: a Wekerle-terv², a Mikó Imre-terv³ és a Baross Gábor-terv.⁴ A továbbiakban ezeket vizsgáljuk meg röviden.

Wekerle-terv: A magyar gazdaság Kárpát-medencei léptékű növekedési stratégiája. (Nemzetgazdasági Minisztérium, 2012).

A Wekerle-terv egy 25 oldalas inkább koncepciókat, mint konkrét cselekvési terveket megfogalmazó tanulmány. Nincs benne ezért pénzügyi megvalósíthatósági fejezet, és nincsenek az eredmények ellenőrzését segítő mutatók sem.

A Terv elsődleges célja a magyar gazdaság növekedési érdekeinek szolgálata azáltal, hogy hozzájárul annak Kárpát-medencén belüli pozíciói erősödéséhez. A cél elérése érdekében törekszik a szomszéd országokkal való partneri viszony kölcsönös előnyök elvén alapuló elmélyítésére, és a közösen támogatható és megvalósítható gazdaságfejlesztési programok kidolgozására.

2 Wekerle Sándor (Mór, 1848. november 14. – Budapest, Krisztinaváros, 1921. augusztus 26.) politikus, miniszterelnök, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. Württembergi eredetű sváb móri családból származott, akiknek II. József adott nemességet. Édesapja Wekerle Sándor (1811–1890), édesanyja Szép Antónia. Az első magyar kormányfő, aki háromszor is kormányt alakíthatott.

3 Mikó Imre: lásd 25. o.

4 Baross Gábor: lásd 26. o.

A Wekerle-terv a végrehajtott intézkedések által 2020-ra egy olyan Kárpát-medencei gazdasági teret képzel el, amelyben a térség országai elérik a nyugat-európai országok gazdasági integrációjának szintjét, és amelyben a kkv-k a Kárpát-medencei léptékű erőforrás- és piaci tervezésen keresztül hatékonyan tudnak hozzájárulni a munkahelyteremtéshez és az exportteljesítmény fokozásához egyaránt.

A Wekerle-terv fő stratégiai célja a hazai vállalkozások Kárpát-medencei pozícióinak erősítése. Ebből kifolyólag inkább a magyar gazdaság Kárpát-medencei lehetőségeit keresi, és kevésbé összpontosít a határon túli vállalkozások önálló fejlődési lehetőségeinek elemzésére. Ez abban is megmutatkozik, hogy a fejlesztendő területek nagyjából ugyanazok, mint amelyeket a hazai programok 2020-ig fejlesztendőnek ítélnék.

A megfogalmazott stratégiai cél, a fentiek értelmében: a hazai vállalkozások regionális piaci pozícióinak erősítése

Támogató célok:

- › infrastruktúra összehangolása,
- › egységes munkaerőpiac megteremtése.

A tervezet öt ágazatot jelöl meg lehetséges kitörési pontként: a jármű- és gépipart, az élelmiszer-gazdaságot, a turizmust és egészségipart, a zöldgazdaságot, valamint a kreatív ipart és infokommunikációt.

Ezen túl a Wekerle-terv egy olyan Kárpát-medencei kutatás-fejlesztési együttműködést is megfogalmaz, amely segíti és ösztönzi az összefogást a Kárpát-medencei kutatók között, valamint az innovációs tudás átadásával segíti hozzá az együttműködéshez a Kárpát-medencében található cégeket.

A kiemelt ágazatok esetén javasolja például, hogy a Kárpát-medence jármű- és gépipari beszállító cégei egy erős hálózatot alkossanak, elősegítve ezzel a külföldi működő tőke térségbe való betelepülését, megtartását, és növelve az újra-befektetési hajlandóságot. Ez valójában nem új gondolat, és főleg nem a hazai cégek, sokkal inkább a nemzetközi láncok gazdasági érdekeit képviseli.

A hazai élelmiszer-gazdaság és vidék fejlesztését a kelet-közép-európai országokkal, mindezekelőtt a Kárpát-medence országaival együttműködésben javasolja megvalósítani, felhívva a figyelmet arra, hogy a Kárpát-medence országainak mezőgazdasági adottságai az uniós országok átlagához képest jónak tekinthetők, ugyanakkor a potenciális adottságok nincsenek kihasználva.

A turisztikai területen három kiterjesztési lehetőséget fogalmaz meg. Ezek az egészségturizmus, a vallási turizmus és a vidéki turizmus. Azonban a konkrét fejlesztési programokra, valamint azok finanszírozására nem tér ki. A valójában inkább általánosságokat tartalmazó programmal kapcsolatban a Nemzetgazdasági Minisztérium 2013-ban úgy látta, hogy a Wekerle-terv intézményrendszerének legfontosabb eleme a Kárpát Régió Üzleti Hálózat Zrt., amely a Nemzeti Külgazdasági Hivatal, valamint a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara együttműködésében épülhet ki. A hálózat még abban az esztendőben öt irodával kezdte meg működését, és a tervek szerint az év végére tizenegy helyszínen kellett volna elérhetőnek lenniük a tanácsadói szolgáltatásoknak. A munkák azonban gyakorlatilag leálltak. Viszont a Wekerle-terv célkitűzéseivel kapcsolódóan – de abban nem szereplő tevékenységként – létrejött a vajdasági magyar közösségek terület- és gazdaságfejlesztési stratégiája. Ennek keretében, egy 2016. évi információ szerint, 20 milliárd Ft vissza nem térítendő támogatás és 30 milliárd Ft kedvezményes hitel jár a Vajdaságnak. Ezt az összeget a 2016–2018 közötti fejlesztésekhez lehet igényelni. Továbbá a Magyar Nemzeti Kereskedőház Zrt. 2015-ben megalakította a Közép-európai Kereskedelemfejlesztési Hálózat Kft.-t azzal a céllal, hogy 2016 második felére 22 irodát nyissanak a környező országokban.

Mikó Imre-terv: az erdélyi gazdasági együttműködés programja. Kolozsvár 2013. (Készült a Nemzetgazdasági Minisztérium támogatásával).

Ez a terv az erdélyi vállalkozások fejlődési lehetőségeit és a magyar cégekkel való együttműködés formáit és kereteit mutatja be.

A Mikó-terv a következő jövőképet fogalmazza meg:

„Az erdélyi magyarság az erdélyi polgárokkal karöltve a Kelet Svájcává formálja a kiemelkedő természeti adottságokkal rendelkező, soknemzetiségű és magas kultúrájú Erdélyt, európai mintát adva a kisebbségi önszerveződésre, valamint az anyaországgal és a többségi nemzettel ápolt harmonikus kapcsolatokra.”

Vagyis – a terv szerint – az erdélyi magyarság lehet a gazdasági híd, amely összeköti a romániai és a magyarországi gazdasági életet. E különleges pozíció mind a saját, mind a román, mind az anyaországi gazdaság gyarapodását szolgálja.

A Mikó-terv részletes (193 oldal) és átfogó helyzetelemzés Erdély gazdasági-társadalmi helyzetéről, erős és gyenge pontjairól, továbbá a gazdaságot és társadalmat erősítő célokról és programokról.

A terv névadója: Hidvégi gróf Mikó Imre (Zabola, 1805. szeptember 4. – Kolozsvár, 1876. szeptember 16.) erdélyi magyar államférfi, művelődés- és gazdaságpolitikus, történész.

A XIX. századi Erdély politikai életének meghatározó alakja, két ízben (1848 és 1860–61) Erdély fő kormányzója. Mikó Imre 1867 és 1870 között Magyarország közmunka- és közlekedésügyi minisztere volt. A közművelődés és közélet terén fáradhatatlanul munkálkodott hazája gazdasági, kulturális és tudományos felemelkedésén, kiérdemelve ezzel az „Erdély Széchenyije” címet.

A terv időhorizontja a 2020. év. A terv földrajzi szempontból Erdélyre korlátozódik. (De a moldvai csángó magyar településterületek miatt a Kárpátokon túlra is kitékint.) A tervben szorgalmazott gazdasági kapcsolatok azonban létrejöhetnek Erdély határain kívüli romániai, magyarországi és más európai szereplőkkel is.

Az erdélyi magyar gazdasági lehetőségekkel kapcsolatban az anyag megállapítja:

- › Erdély igen gazdag nyersanyagokban (földgáz, szén, nemes- és színesfémek);
- › néhány ipari ágazat számára kifejezetten kedvező adottságokkal rendelkezik, (például faipar, bútoripar, energetika, kohászat, vasgyártás);
- › európai viszonylatban is igen sűrű vasúthálózata van;
- › a légi közlekedése fejlődik, Magyarországot is közvetlen járatok kötik össze az erdélyi városokkal.

Viszont az iparnak és az építőiparnak komoly gyengeségei vannak. Ezek:

- › a közlekedési és szállítási útvonalak hiányosságai;
- › az átalakult ipari szerkezet miatt alacsony az ipari foglalkoztatottság, magas a munkanélküliség;
- › egy-egy jelentős üzem bezárása miatt hátrányos helyzetű övezetek alakultak ki;
- › hiányoznak a piacgazdaságban való megfelelő működéshez szükséges menedzsment ismeretek.

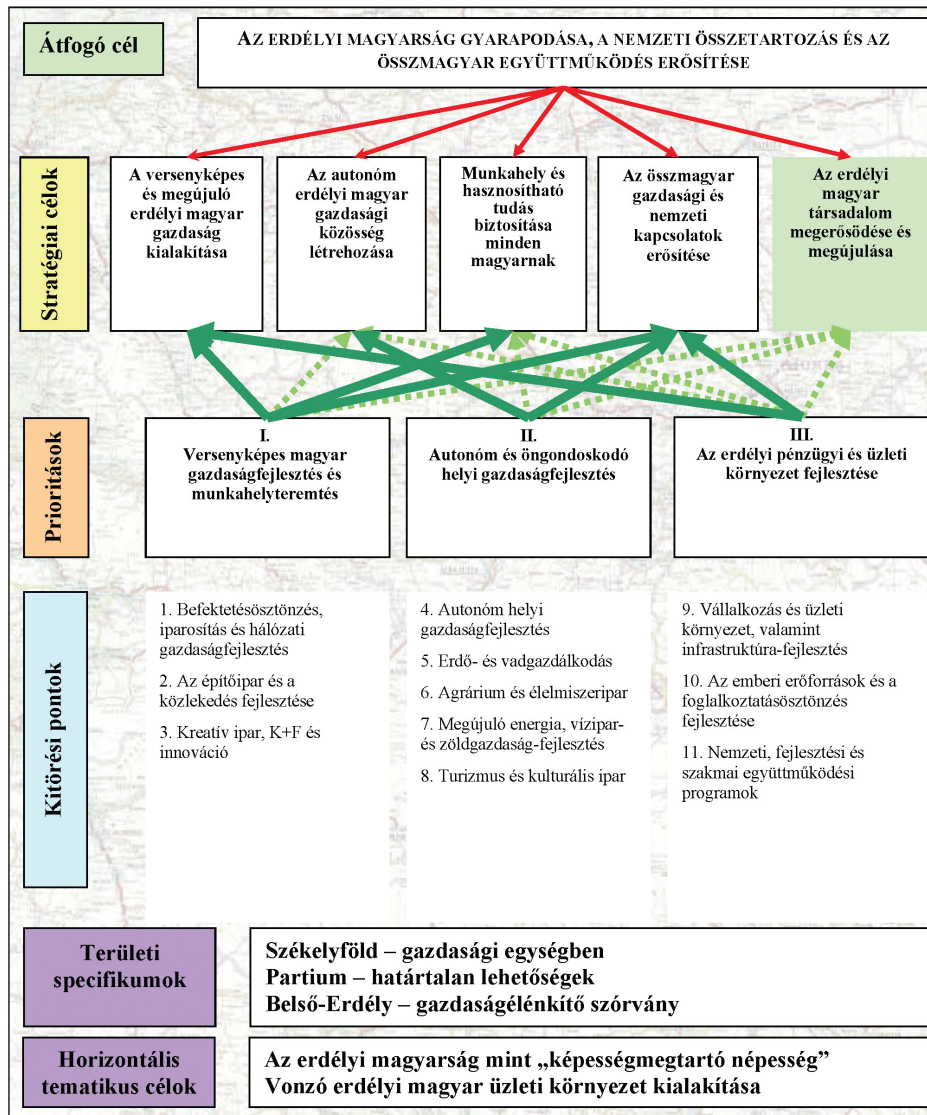
Az adottságokból kiindulva az anyag kiemeli viszont az erdélyi faipar és a vadgazdálkodás kitüntetett szerepét. A stratégia lényegét a következők szerint foglalhatjuk össze:

Átfogó cél: Az erdélyi magyarság gyarapodása, nemzeti összetartozása és az összmagyar együttműködés erősítése.

Főbb stratégiai célok: A versenyképes és megújuló erdélyi magyar gazdaság kialakítása. Az autonóm erdélyi magyar gazdasági közösség létrehozása. Munkahely és hasznosítható tudás biztosítása minden magyarnak. Az erdélyi magyar társadalom megerősödése és megújulása. Az összmagyar gazdasági és nemzeti kapcsolatok erősítése.

Legfontosabb prioritások: Versenyképes magyar gazdaságfejlesztés és munkahelyteremtés. Autonóm és öngondoskodó helyi gazdaságfejlesztés. Az erdélyi pénzügyi és üzleti környezet fejlesztése.

A terv összefoglalását a 10. ábrán látjuk.



10. ábra: A Mikó Imre-terv lényegének összefoglalása

Baross Gábor-terv⁵: Dél-Szlovákia/Felvidék regionális gazdasági fejlesztési terve. 2014.

A 155 oldalas Baross Gábor Fejlesztési Terv időtávja 15 év: 2014-től kezdve egészen 2029-ig tart. Elsősorban Szlovákia magyarok által lakott területének gazdasági fejlesztésével foglalkozik, ami azonban nem öncélú feladat. Célja a magyar nemzetrészt által lakott terület népességmegtartó erejének megerősítése és a magyar közösségi építkezés feltételeinek megteremtése. A Baross Gábor Fejlesztési Terv a legfontosabb célokat így foglalja össze:

Átfogó cél: Gazdaságilag gyarapodó szlovákiai magyarság, nemzeti összetartozás és az ösz-szmagyar együttműködés erősítése.

Stratégiai célok: Olyan dél-szlovákiai/felvidéki, magyar érdekeltségű gazdasági rendszer, ill. formális és informális együttműködési hálózatok, közösségek létrehozása és megszervezése, amelyekben a szlovákiai magyarság önerőből, a helyi adottságok felhasználásával biztosíthatja gazdasági fejlődését. A legfontosabb cél, hogy a lehető legnagyobb mértékben a saját gazdasági erőforrásokra támaszkodva valósuljon meg a szlovákiai magyar gazdaság hosszú távon is stabil és kiszámítható fejlesztése, amelynek keretében a magyarok által lakott térségek gazdasági erőforrásai elsősorban a szlovákiai magyarság gyarapodását szolgálják. A fejlesztések eredményeként a területek külső erőforrásoktól, döntésektől és hatásoktól való függése jelentős mértékben csökkenne.

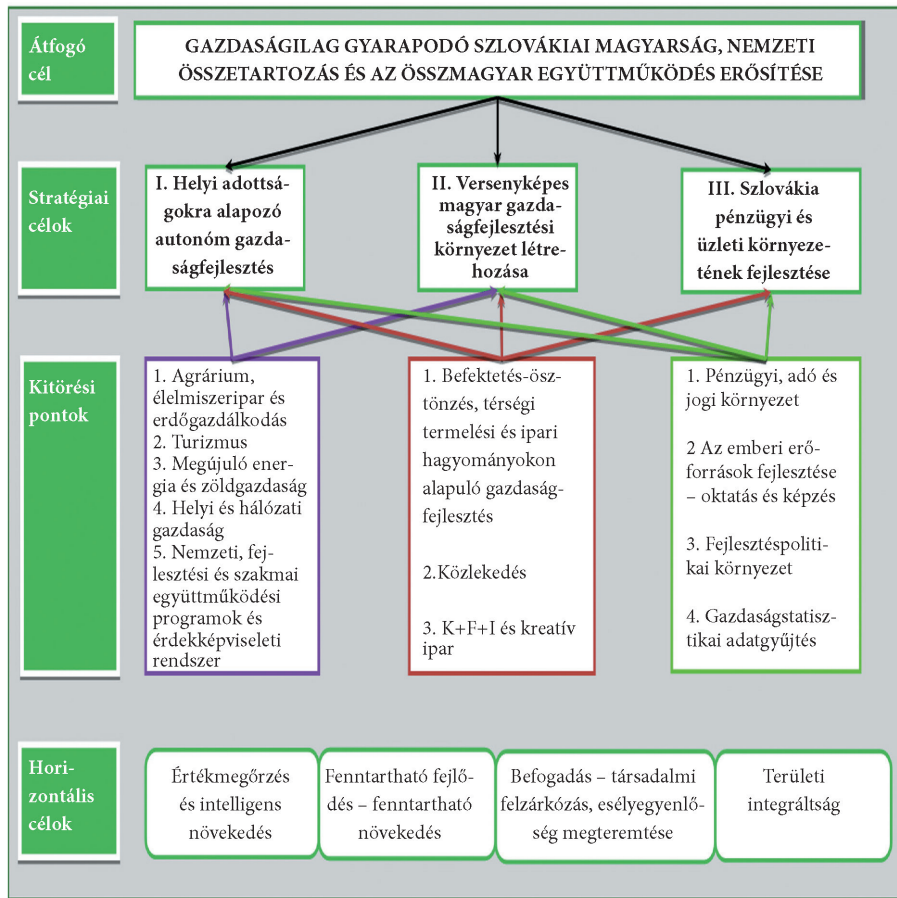
Kitörési pontok:

- › agrárium, élelmiszeripar és erdőgazdálkodás,
- › turizmus,
- › megújuló energia és zöldgazdaság,
- › helyi és hálózati gazdaság.

A tanulmány kitér arra, hogy a Baross Gábor-terv megvalósítása elsődlegesen az uniós fejlesztési forrásokra támaszkodhat, de elkerülhetetlen az anyaország segítsége.

A Baross Gábor-terv összefoglalását a 11. ábrán látjuk.

5 Baross Gábor János Jusztin (Pruzsina, 1848. július 6. – Budapest, 1892. május 9.) magyar politikus, a korszerű magyar kereskedelem és közlekedés megalapítója. A dualizmus korának kiemelkedő gazdaság- és közlekedéspolitikusa. A vasútügy fejlesztése terén elért eredményei miatt „vasminiszternek” nevezték. Kora Széchenyi István közlekedéspolitikai eszméinek megvalósítóját tisztelte benne. 1898-ban a Keleti pályaudvar előtti, róla elnevezett téren felállították bronzszobrát, Szécsi Antal alkotását, amely ma, többszöri áthelyezése után, eredeti helyén áll.



11. ábra: A Baross Gábor-terv lényegének összefoglalása

Összefoglalásként azt mondhatjuk, hogy a Wekerle-terv lehetett volna egy átfogó, a határon túli magyar vállalkozások fejlesztési lehetőségeit és a hazai vállalkozásokkal a kölcsönös érdekek alapján való együttműködését Kárpát-medencei szemlélettel megfogalmazó stratégia. A további tervek pedig a részleteket is kidolgozó, konkrét akciókat, feladatokat, finanszírozási forrásokat és felelősöket is megfogalmazó részletesebb tervekként a Wekerle-terv kibontását adhatták volna. Azonban a tervezés nem így történt, a tervek elkészültének időpontja és időhorizontja is eltérő. Ebből is következik, más okok mellett, hogy a megvalósítással kapcsolatban kétségeink merülhetnek fel.

2. FEJEZET: NEMZETKÖZI PÉLDÁK, JÓ TAPASZTALATOK: HOGY GAZDASÁGPOLITIZÁLNAK MÁSOK?

Ebben a részben kiemelünk néhány fontos elemet három ország, Dánia, Finnország és Lengyelország gazdaságpolitikai dokumentumaiból. A cél az, hogy megnézzük, mire összpontosítják figyelmüket, hova akarják eljuttatni a gazdaságot. Az egyes országokat bevezetőként néhány, az anyag készültékor elérhető fontos adattal jellemezzük.

Dánia

DÁNIA 2015	
Lakosság	5 707 300 fő
GDP	295 164 millió \$
Egy főre jutó GDP	51 717 \$
Várható élettartam	80,7 év
Államadósság a GDP %-ában	40,37%
Államháztartási hiány	-1,90%
Helyezés a versenyképességi listákon 2016-ban:	
IMD:	6. hely (61 országból)
WEF	12. hely (138 országból)

Forrás: The World Bank, Eurostat

A 2020-ig terjedő dán gazdaságstratégia⁶ kulcsszavai a következők:

Tudás → Növekedés → Prosperitás → Jólét

Az állami stratégia bevezető mondatai szerint „egy jól működő társadalomban minden egyes emberre szükség van, akár nagyon jól megy a gazdaság, akár éppen válságban van. De fontos az együttműködés is.”

⁶ Denmark 2020. A dán kormány kiadványa. 2010, február. Denmark 2020. The Danish Government. February 2020. http://www.stm.dk/publikationer/arbprog_10_uk/Denmark_2020_knowledge_growth_prosperity_welfare.pdf
Utolsó letöltés: 2016. december 1.

Majd így folytatódik az anyag: A kormány célja a fejlődő, növekvő társadalom. Ez jelenti az egyének lehetőségeinek bővülését is. De ehhez egyre tanultabbaknak kell lenniük a munkavállalóknak. Ehhez kiváló oktatásra is szükség van. De fontos a világszínvonalú egészségügyi ellátás is. Ha megszűnnek munkahelyek, akkor azokat nagyobb hozzáadott értéket teremtőkkel kell pótolni. Vagyis nem elég többet és keményebben dolgozni, hanem okosabban is kell dolgozni. Ez jelenti az erőforrások – beleértve az emberi tudást is – hatékonyabb hasznosítását.

Ebből kifolyólag a legfontosabb célt a dán stratégia így fogalmazza meg: Dánia legyen a világ 10 leggazdagabb országa között 2020-ra az egy főre jutó GDP-vel mérve. Ezt kemény és okos munkavégzéssel, a természeti környezetet védő „zöld növekedéssel”, jól működő, biztonságos társadalommal, valamint hatékony és hatásos közszférével kell elérni.

A fő célt támogató részcélok a következők:

- › Dánia legyen azon 10 ország között, ahol az emberek a legtovább élnek,
- › legalább egy dán egyetem kerüljön be a 10 legjobb európai egyetem közé,
- › a dán gazdaság és társadalom legyen fenntartható, és Dánia tartozzon a világ három legenergiahatékonyabb országa közé,
- › a dán társadalomban legyen erős a bizalom és a biztonságérzés,
- › a dán közszféra legyen a legkevésbé bürokratikus a világon.

A célok elérésével növelhető a versenyképesség. De a célok elérése csak innovációra és erős vállalkozószellemre, valamint egyszerű és áttekinthető állami szabályozásra építve képzelhető el. Dánia úgy fogja növelni a gazdaságát, hogy ne nőjön az energiafogyasztás. Az energiafogyasztáson belül viszont emelkedjék a megújuló energiaforrások aránya.

Dánia gazdaságában már ma is jelentős szerepet játszanak a zöld technológiák, és ezek exportja gyorsabban nő, mint általában a termékexport. Az úgynevezett „zöldágazatokban” működő dán cégek között jelentős a piacvezetők aránya. Ennek az eredménynek az elérését az állami gazdaságpolitika támogatta. Például az állam alapot hozott létre arra, hogy a cégek a zöld energiára való áttérést, illetve általában az innovációt finanszírozni tudják. Továbbá magas adókat vetett ki a hagyományos energiafogyasztásra és mindenféle szennyező tevékenységre. De a végcél az, hogy Dániában teljes mértékben szűnjön meg a fosszilis, nem megújuló energiafelhasználás. Az állam jelentős összegekkel támogatja továbbá a „zöld technológiákkal” kapcsolatos kutatásokat. A dán gazdaságstratégia lényegét a következőképpen foglalhatjuk össze:

- › korszerűsíteni a gazdaság szerkezetét úgy, hogy csökkenjen az energiafogyasztás, növekedjék a zöld energia és zöldtechnológiák aránya, csökkenjen a hulladéktermelés, a gazdasági növekedés fenntartható, környezetbarát, „zöldnövekedés” legyen;
- › az előzőhöz
 - innováció,
 - jól képzett és egészséges munkaerő,
 - erős vállalkozószellem,
 - összetartó, bizalomra épülő társadalom,
 - kiváló oktatás és egészségügy,
 - bürokrácia mentes és hatékony kormányzás

kell.

A sikeres gazdaságpolitika segítségével Dánia legyen a világ 10 leggazdagabb országának egyike, a dánok pedig a 10 leghosszabban élő nép egyike. A dán gazdaságstratégia sikerét bizonyítja, hogy 2010 óta a dán cégek 52%-a bevezetett valamilyen innovációt, miközben az EU-s átlag csak 36%. Az innovációk között az új terméket bevezetők aránya 55%, az EU-s átlag pedig csak 41%. Az ún. technológiai és műszaki képességeket mérő „engineering index” tekintetében pedig Dánia a világon a 2. helyen van.⁷

Finnország

FINNORSZÁG 2015	
Lakosság	5 487 300 fő
GDP	229 810 millió \$
Egy főre jutó GDP	41 880 \$
Várható élettartam	81,3 év
Államadósság a GDP %-ában	63,10%
Államháztartási hiány	-2,70%
Helyezés a versenyképességi listákon 2016-ban:	
IMD:	20. (61 országból)
WEF:	10. (138 országból)

Forrás: The World Bank, Eurostat

⁷ Engineering and economic growth: a global view. CEBR. Royal Academy of Engineering. London, 2016 szeptember.

A gazdaságpolitikát Finnországban a Pénzügyminisztérium készíti. Alapja a 2015-ös kormányprogram, amelynek címe: „Finnország a megoldások földje”. A program 2025-ig tekint előre, és a jövőképet így fogalmazza meg: „2025-ben Finnország olyan kreatív és felfedező, de egyben gondoskodó, valamint biztonságos ország lesz, amelyben mindenki fontosnak érezheti magát. A társadalom pedig bizalomra épül.

Értékrendként pedig azt tartja fontosnak, hogy mivel erős a társadalomban a kölcsönös bizalom, „kevésbé” van szükség szabályozásra, bürokráciára.

A gazdaságpolitika legfontosabb célként a fenntartható gazdasági fejlődést és a jó minőségű munkahelyek teremtését fogalmazza meg, amire építve biztosítható a jelen és jövő generációk jólléte. A gazdaságpolitika kiemelt céljai:

- › olyan adópolitika kialakítása, amely ösztönzi a foglalkoztatást és a munkavégzést,
- › a vállalkozószellem ösztönzése, támogatása a gazdaságpolitika eszközeivel,
- › növekedés ösztönzése,
- › a gazdaság versenyképességének állandó javítása.

A célok eléréséhez Finnország egyrészt a képzésre és továbbképzésre tervez jelentős összegeket fordítani, másrészt ösztönzi a gazdasági szerkezet korszerűsítését, elsősorban a digitalizáció és az úgynevezett tiszta technológiák elterjedését, továbbá a felesleges szabályozások leépítését és a bürokrácia csökkentését.

A gazdaságpolitika fontos területe a fiskális, azaz költségvetési politika, amelynek hosszú távú célkitűzése a finn adósságállomány radikális csökkentése és mielőbbi megszüntetése. A jövő gazdaságára a gazdaságpolitika a gazdasági szerkezet modernizációjával készül fel. Ez azt jelenti, hogy növelni kívánja a gazdaságban a „tiszta energiatermelés” és a „tiszta technológiák alkalmazásának arányát, továbbá általánossá kívánja tenni az úgynevezett körkörös vagyis cirkuláris gazdaságot, ami azt jelenti, hogy egyre jobban csökken a hulladéktermelés, illetve a keletkező hulladék egyre nagyobb arányban kerül újrahasznosításra a gyártás és a fogyasztás területén egyaránt. Ezzel sok új, nagy és friss tudást igénylő munkahely jön létre. Éppen ezért a siker feltétele a jól képzett munkaerő. Ezért a gazdaságpolitika arra ösztönzi az embereket, hogy folyamatosan tanuljanak, sajátítsanak el új tudást, képességeket. Ennek része az is, hogy a cégek is tegyék lehetővé munkavállalóik részére a folyamatos tanulást. Azért, hogy a kitűzött cél elérése nyomon követhető legyen, és a szükséges korrigáló lépések elvégezhetőek legyenek, a finn kormány az eredmények mérésére mutatókat dolgoz ki. Végül a gazdaságpolitika ismét arra tér ki, hogy a sikeres gazdasági működés fontos feltétele

az állami kormányzati képességek javítása és az állami működés hatékonyságának növelése. Ennek egyik eszközeként az állami működésben is a megújulást, innovációt tekinti, másrészt az üzleti környezet vállalkozóbarátabbá tételét a felesleges szabályozási folyamatok megszüntetésével, és általában a bürokrácia jelentős csökkentésével.

Végül hangsúlyos eleme a gazdaságpolitikának a vállalkozás és növekedésbarát adópolitika kialakítása.

Az adórendszer főbb jellemzőit a finn gazdaságpolitika így foglalja össze: az adórendszernek

- › bátorítania kell a munkavállalást, a vállalkozást és a beruházásokat,
- › kiszámíthatónak és következetesnek kell lennie, lehetőleg maximálisan kizárva a vállalkozásokra vonatkozó váratlan változtatásokat,
- › támogatnia kell a versenyképesség növelését,
- › széles alapon kell nyugodnia, de alacsony adókat kell meghatározni,
- › biztosítania kell, hogy lehetetlen legyen az adóelkerülés, beleértve az úgynevezett nemzetközi adóoptimalizálást, vagyis a nyereségek adóparadicsomokba menekítését,
- › egyszerűnek, egyértelműnek és könnyen alkalmazhatónak kell lennie.

Lengyelország

LENGYELORSZÁG 2015	
Lakosság	37 967 200 fő
GDP	474 782 millió \$
Egy főre jutó GDP	12 505 \$
Várható élettartam	77,8 év
Államadósság a GDP %-ában	51,30%
Államháztartási hiány	-2,60%
Helyezés a versenyképességi listákon 2016.-ban:	
IMD:	33. (61 országból)
WEF:	36. (138 országból)

Forrás: The World Bank, Eurostat

Egy 2016-ban megjelent tanulmány⁸ szerint a lengyel gazdaságpolitika – többek között – úgy próbálta és próbálja javítani a versenyképességet, hogy igyekszik javítani a cégek környezetét jelentősen befolyásoló állami intézményrendszer működési hatékonyságát. Másrészt arra összpontosít, hogy ne másoljon, ne átvenni próbáljon más országokban jól működő gyakorlatokat, hanem a helyi adottságokra építő megoldásokat dolgozzon ki.

Ezek között nagyon fontos, hogy ne elégedjen meg azzal, hogy a külföldi tőkebefektetők a teljes értékláncból csak a termelő-összeszerelő tevékenységet hozzák Lengyelországba, mivel ez nem hasznosítja a helyi tudást. Ehelyett a gazdaságpolitika célja a helyi tudásra épülő, nagy hozzáadott értéket előállító és korszerű technológiát alkalmazó tevékenységek arányának növelése a gazdaságban. Egyik, ezt a célt szolgáló állami program a „lengyel beruházások a fejlődésért”, amelynek keretében nagy tudástartalmú tevékenységek végzéséhez szükséges beruházásokat támogat a kormány. Ehhez kapcsolódva a kormány tervezi a kisvállalati szektor kiemelt támogatását. Mindezt a kormány úgy kívánja elérni, hogy stabilak legyenek a makromutatók, közöttük is – a növekedés mellett – az államháztartási hiány és az államadósság. A kritikusok azonban arra figyelmeztetnek, hogy a gazdasági szerkezet korszerűsítését gátolhatja, hogy a 2020-ig tartó EU-s tervezési időszak végére Lengyelország csupán GDP-je 1,7 %-át tervezi K+F-re költeni, miközben az EU-s tervezett átlagos érték 3 %. A tervezett cseh érték pedig 2,7 %. Ez azért is problematikus lehet, mivel az Európai Unió innovációs rangsorában⁹ 2016-ban Lengyelország csak a 23. helyen található. Vagyis a lengyel innovációs teljesítménynél rosszabb csak 5 országban van. Viszont a Gazdasági Minisztérium szerint nem lesz gond a gazdasági szerkezet korszerűsítésével, mivel Lengyelország mindent megtesz azért, hogy a lehető legjobb környezetet teremtsen meg a vállalkozások számára.¹⁰ A tervezett lépések a következők:

- › a vállalkozások adminisztratív, jelentési és ezekkel kapcsolatos pénzügyi terheinek minimalizálása,
- › az adórendszer jelentős egyszerűsítése, átláthatóságának növelése,
- › a jogalkotás kiszámíthatósága, az alkalmazásra elegendő idő nyújtása,
- › a bajba került kisvállalkozásoknak új esélyek kínálása,
- › az állami vállalatok ellenőrzésének javítása, működési hatékonyságuk javítása,

8 Weresa, M. A.: Poland: Competitiveness Report 2016. The Role of Economic Policy and Institutions. Research Gate. World Economy Research Institute, Warsaw School of Economics, Warsaw.

9 European Innovation Scoreboard 2016. EU 2016. (<http://europa.eu>) Utolsó letöltés: 2016. november 15.

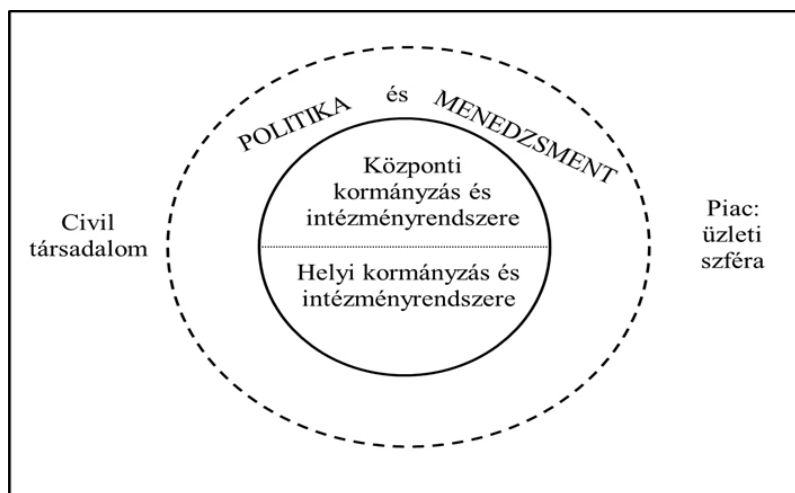
10 Entrepreneurship in Poland. Gazdasági Minisztérium, Varsó, 2015.

- › a vállalkozások, civil szervezetek és az állami intézményrendszer közötti együttműködés, állandó párbeszéd javítása,
- › a cégalapítás költségeinek csökkentése,
- › a szükséges finanszírozási forrásokhoz való hozzájutás javítása a cégek különböző életszakaszainak legjobban megfelelő formában. (Például kezdő vállalkozások esetén a kockázati tőke elérhetőségének javítása.)
- › az EU-s pályázati forrásokhoz való hozzájutás rendszerének egyszerűsítése, különös figyelemmel a regionális egyenlőtlenségek csökkentésére.

3. FEJEZET:

A GAZDASÁGPOLITIKA MEGTÁMOGATÁSA STRATÉGIAI TERVEZÉssel

Az eddigiekben foglalkoztunk a gazdaságpolitika lényegével, tartalmával, valamint bemutatunk hazai, Kárpát-medencei és nemzetközi példákat a gazdaságpolitikára, annak különböző területeire. Ebben a fejezetben elméleti keretbe foglaljuk az elmondottakat, ismertetve egy egyszerű módszertant, amelynek alkalmazása megkönnyíti és ellenőrizhetővé teszi a gazdaságpolitikai tervező munkát. Ez a módszertan a stratégiai tervezés, amely valójában szemlélet és módszertan egyaránt. A gazdaságpolitika háttéréül szolgáló stratégiai tervezésnél fontos, hogy végiggondoljuk, mely szereplőket érintheti a gazdaságpolitikát támogató stratégiai tervezési munka. Ezt látjuk az 12. ábrán.



12. ábra: A stratégiai tervezés környezete

Forrás: Pollitt, Bouckaert (2010), 3. oldal, 1.1. ábra alapján saját szerkesztés

A stratégiai tervezés segít végiggondolni a gazdaságpolitikai döntések lehetséges hatásait, és segít abban, hogy kiválaszthassuk a legjobb döntéseket. A stratégiai tervezés kiváló eszköz lehet továbbá arra is, hogy a tervezett változtatások hatásait teszteljük a segítségével.

Lusk és Birks (2014) ezzel kapcsolatban így fogalmaz: a közszolgálatban a stratégia feladata a közjó szolgálata úgy, hogy a közszolgálat intézményrendszere minél nagyobb értéket teremtsen a társadalom számára. A jó stratégia segít megérteni a világot és formálni a jövőt.

Különbségek és hasonlóságok a magán- és a közszféra stratégiai tervezésében.

Foglaljuk most össze a magán- és közszféra közötti tipikus különbségeket a stratégiai tervezés szempontjából!

Hasonlóságok:

- › kell a jövőkép és kellenek a célok,
- › új ötletekre, új megoldásokra van szükség az egyre jobb teljesítmények érdekében,
- › előrejelzésekre és kockázatelemzésre van szükség,
- › alternatív megoldásokat kell keresni és elemezni,
- › mérni kell a várható eredményeket és költségeket.

Különbségek:

- › eltérő célok és értékelőrendszerek,
- › eltérő döntéshozatali mechanizmusok: a közszférában fontos a társadalom, a civilek bevonása a döntéshozatalba, miközben a politikai szándékokat is figyelembe kell venni, de az üzleti élet szereplőit is partnerként kell tekinteni.
- › az előző pont miatt a döntéshozatali folyamat a közszférában sokféle egyeztetést igénylő bonyolultabb és lassabb folyamat,
- › a közszféra intézményeinek döntéshozatalánál és működésénél elvárás az átláthatóság, a közkontroll biztosítása,
- › nehezebb a közszférában az elért eredményeket objektíven értékelni,
- › valószínűleg a közszférában a menedzsment inkább kerüli a kockázatot, mint a magánszférában,
- › a megoldandó problémák sokkal bonyolultabbak és komplexebbek lehetnek, mint a magánszférában.

Stratégiai menedzsment, stratégiai tervezés: alapfogalmak

A stratégiai tervezés és vezetés, mint vezetési filozófia és módszertan eredetileg a harcművészetekhez kötődött, és azzal foglalkozott, hogy hogyan lehet egy háborút a lehető legkisebb veszteséggel és a lehető legnagyobb eredménnyel megnyerni. A stratégia szó görög eredetű, „strategos”-nak hívták az ókori görög hadvezéreket. A másik régi forrás Szun-ce ókori kínai hadvezér,¹¹ aki „A háború művészete”¹² című könyvében a hagyományos értelemben vett katonai ügyek mellett a versenyhelyzetekben alkalmazandó stratégiákkal és taktikákkal is foglalkozott. De írt az irányítás, szervezés fontosságáról is. A hadászat területéről az '50-es években kezdett átszivárogni a stratégiai szemlélet és gondolkodás az üzleti életbe, azzal a céllal, hogy a cégek, intézmények sikeres irányítását segítse a változó körülmények között. Aztán egyre több szakkönyv jelent meg ebben a témakörben, és nőtt a stratégiai szaktanácsadással, módszertanfejlesztéssel foglalkozó cégek száma is. Közöttük az egyik legismertebb, az 1963-ban alapított és mai napig is működő szaktanácsadó cég, a Boston Consulting Group (BCG), amelynek nevéhez többek között, a BCG mátrix és (növekedési-részesedési mátrix)¹³, valamint a tapasztalati görbe módszerek kidolgozása fűződik. Ma az irodalom felváltva használja a stratégiai menedzsment, stratégiai tervezés és stratégia kifejezést. Közöttük különbséget a legegyszerűbben így tehetünk:

Stratégia: az a jövő, ahova el akarunk jutni, és az a módszer, ahogyan oda megpróbálunk eljutni.

Stratégiai tervezés: a stratégiaalkotás során végzett részletes elemző, tervező munka.

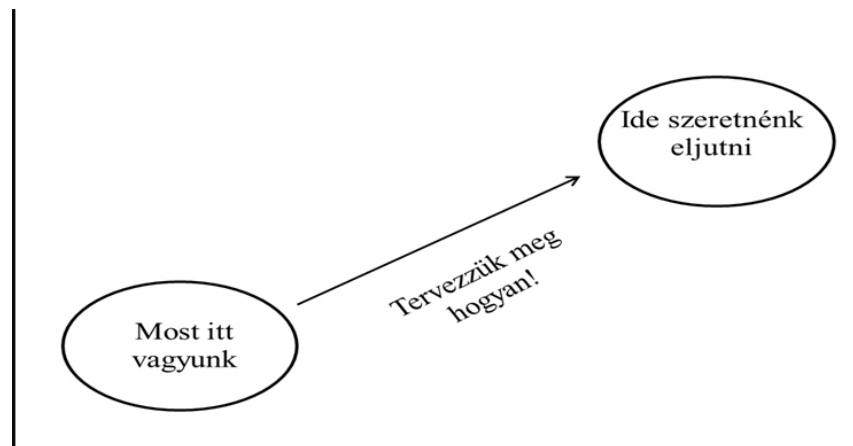
Stratégiai menedzsment: magában foglalja a stratégiai tervezést és a megvalósítás gyakorlati folyamatait, eszköztárát is.

A stratégiai gondolkodás lényegét a legegyszerűbben a 13. ábrával szemléltethetjük.

11 Kr.e. 6-5. században élt.

12 Legutóbbi magyar kiadása: Szun-ce, A háború művészete, ford. Tokaji Zsolt, Helikon, Bp., 2015.

13 Growth-share matrix

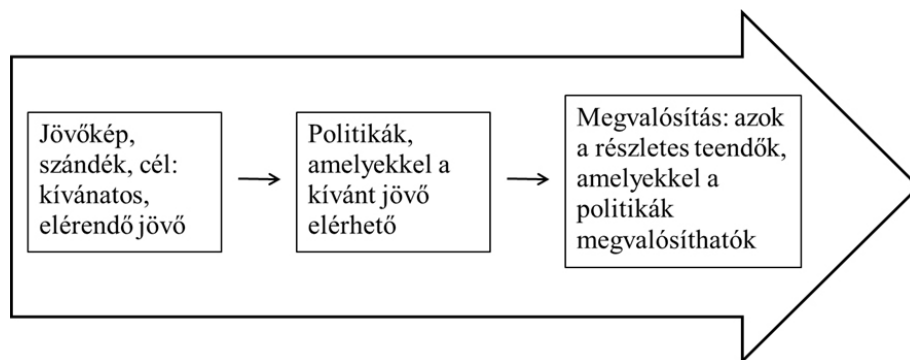


13. ábra: A stratégia lényege

Forrás: saját szerkesztés

Vagyis előretekintünk és megtervezzük a számunkra kívánatos jövőt, illetve azt, hogy a mából hogyan jutunk el ebbe a remélt jövőbeli állapotba.

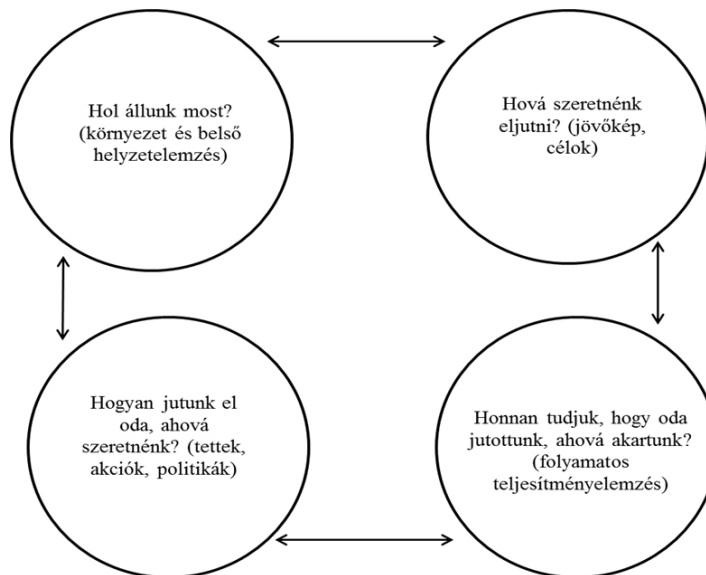
De úgy is megközelíthetjük a stratégiát, hogy az egy olyan rendszer, amely választ ad a következő három kérdésre: MIT, MIÉRT és HOGYAN akarunk elérni? Lusk és Birks (2014) egy egyszerű, a 14. ábrán látható nyíllal ábrázolja a stratégiaalkotás lényegét.



14. ábra: A stratégiaalkotás folyamata

Forrás: Lusk, Birks (2014, 23 oldal, 2.1. ábra alapján)

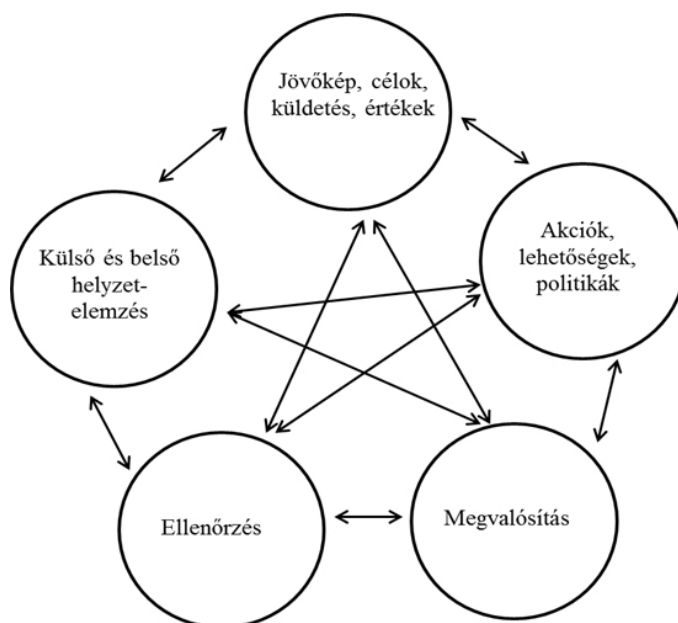
Ebből a leírásból azonban hiányzik egy nagyon fontos lépés: az eredmények értékelése, illetve az azok alapján indokolt visszacsatolás, változtatás, módosítás. Az eddigi közelítéseket összefoglalva és a visszacsatolást is beépítve a rendszerbe, a 15. ábrával jellemezhetjük a stratégiai menedzsment folyamatát:



15. ábra: A stratégiai menedzsment folyamata

Forrás: saját szerkesztés

Ha pedig további részletekbe is belemegyünk, akkor azt mondhatjuk, hogy a stratégiaalkotás az üzleti világban és a közsférában egyaránt magában foglalja a 16. ábrán látható és egymással kölcsönös kapcsolatban lévő alapvető feladatokat:



16. ábra: A stratégiaalkotás elemei

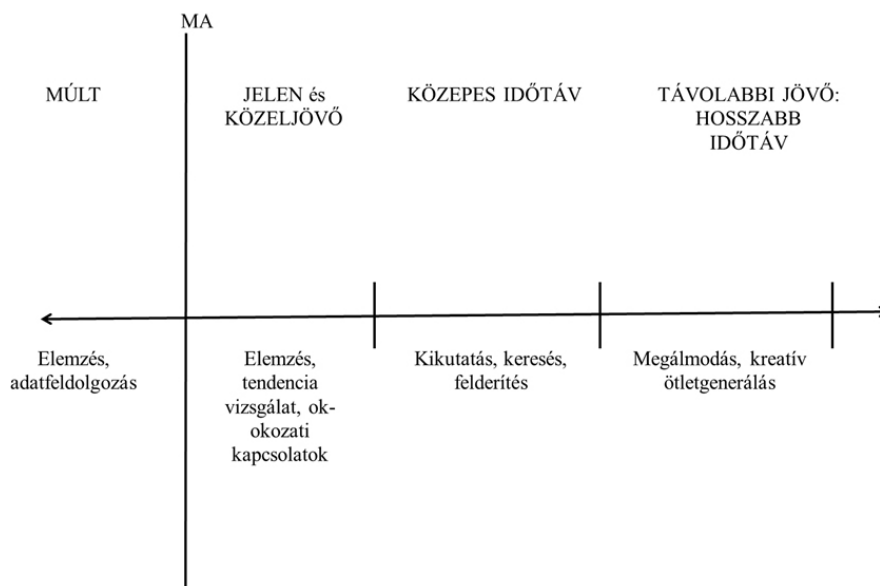
Forrás: saját szerkesztés

A stratégiaalkotás fő elemei tehát a következők:

- › jövőkép, célok, küldetés és értékek megfogalmazása,
- › külső és belső helyzetelemzés,
- › akciók, cselekedetek, politikák kidolgozása,
- › akciók, cselekedetek, politikák kivitelezése, vagyis a stratégiai terv végrehajtása: megvalósítás,
- › a végrehajtás ellenőrzése, célok, eredmények összevetése.

Az ábrából világos, hogy a stratégiaalkotás nem egyszeri, lineáris folyamat, hanem interaktív, kreatív gondolkodás, amelynek során természetesen jól bevált módszereket, technikákat is alkalmazunk. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a stratégiaalkotás dinamikus, tanuló és ezzel önjavító folyamat kell, hogy legyen, ezért az egyes szakaszaira állandóan célszerű visszatérni. Például folyamatosnak kell lennie a környezet- és a belső helyzetelemzésnek, amelynek alapján szükségessé válhat a célok módosítása, vagy új akciók indítása. Ezen a ponton azonban

még tisztáznunk kell egy fontos dolgot: azt, hogy mennyire módszertan, elemzés és tervezés, illetve mennyire kreatív tevékenység a stratégiaalkotás. Ha a több száz oldalas stratégiai menedzsment szakirodalmat áttekintjük, akkor akár el is riadhatunk attól, hogy belekezdjünk a stratégia kialakításába. A módszertani ajánlások mennyisége ugyanis tetemes. Azonban minél frissebb a szakirodalom, amelyet olvasunk, annál inkább feltűnő lesz, hogy bár az alapmódszereket továbbra is ajánlja, a hangsúlyt egyre inkább az eredeti ötletekre, a kreativitásra, az alkotó gondolkodásra helyezi. Ennek fő oka a környezeti változások felgyorsulása, az új technológiák rövid időn belüli megjelenése. Ez a helyzet csökkenti a részletes adatelemzés, a múltból kiinduló jövőkutatás értékét, hiszen a változások nem lineárisak. Inkább a nagy töréspontok, a korábban ismeretlen megoldások megjelenése a jellemző, amelyeket nem lehet a korábban jól bevált, a múltból kiinduló előrejelzési módszerekkel megismerni. A kreativitás fontosságát, illetve az elemzés és az innovatív megoldások keresése közötti különbségek a 17. ábrával jellemezzük.



17. ábra: Gondolkodási módok a stratégiaalkotásban

Forrás: Lusk, Birks (2014), a 105. oldal 4.3. ábrája alapján saját szerkesztés

Mint az ábrából láthatjuk, minél távolabbi jövővel kapcsolatban szeretnénk mai döntéseket hozni, annál nagyobb kreativitásra, képzelőerőre van szükségünk, ugyanakkor egyre kevésbé támaszkodhatunk a hagyományos elemző módszerekre. Azonban arra a következtetésre semmiképpen nem juthatunk, hogy a hatalmas bizonytalanság miatt nincs is szükség stratégiaalkotásra. Éppen ellenkezőleg! Ugyanis a stratégiaalkotás mint kreatív folyamat segíthet abban, hogy az esetleges gyenge jelekből is ráérezzünk a várható változásokra, és ezzel könnyebben hozhassunk, a várható kockázatokat is értékelve, jó döntéseket.

Külső- és belső helyzetelemzés: A SWOT¹⁴ elemzés alkalmazása a gazdaságpolitika megalapozására

A SWOT elemzés a legegyszerűbb és egyben a leggyakorlatiasabb környezetelemzési módszer. Lényegét a 18. ábrán látjuk.

	Segítik a célok elérését	Gátolják a célok elérését
Belső tényezők	Erősségek	Gyengeségek
Külső tényezők	Lehetőségek	Veszélyek

18. ábra: A SWOT modell

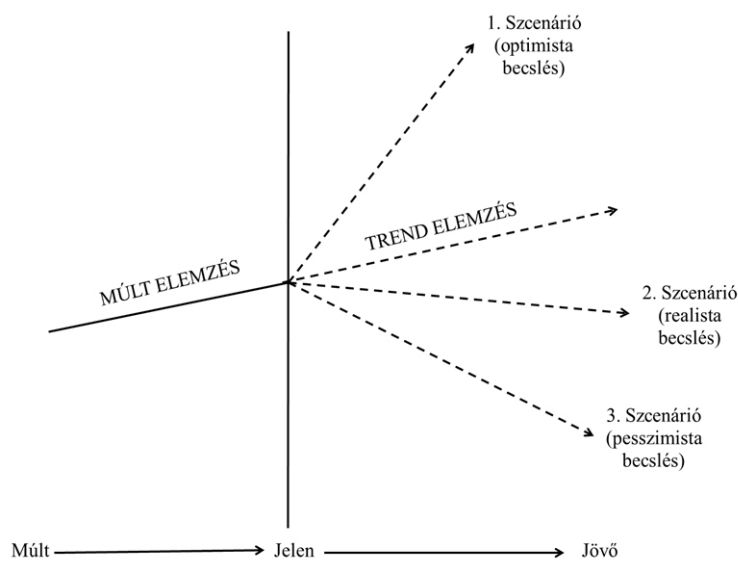
Forrás: saját szerkesztés

Az elemzés eredményeképpen összefoglalhatjuk a környezetben várható veszélyhelyzeteket és adódó lehetőségeket, továbbá erős és gyenge pontjainkat.

Térjünk ki most egy fontos technikára, a szcenáriótervezésre!

¹⁴ SWOT: Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats (Erősségek, Gyengeségek, Lehetőségek, Veszélyek) angol szavak kezdőbetűit jelenti

A lehetséges jövők elemzésének legegyszerűbb módja a múlt adataira építő trendszámítás. Ez azonban nem tudja figyelembe venni a jövőben várható és a múltból nem kikövetkeztethető váratlan változásokat. A váratlan jövőbeli változások sokféle tényezőt figyelembe vevő elemzési módszere a scenáriótervezés. A scenáriótervezés szakértői becsléseken alapuló kreatív vizsgálatsorozat, amelyben „mi lenne, ha?” típusú kérdésekre próbálnak lehetséges jövőbeli eseménysorozatokat kigondolni a tervezők. Tipikusan pesszimista, realista és optimista becsléseket készítenek. Ezt szemlélteti a 19. ábra.

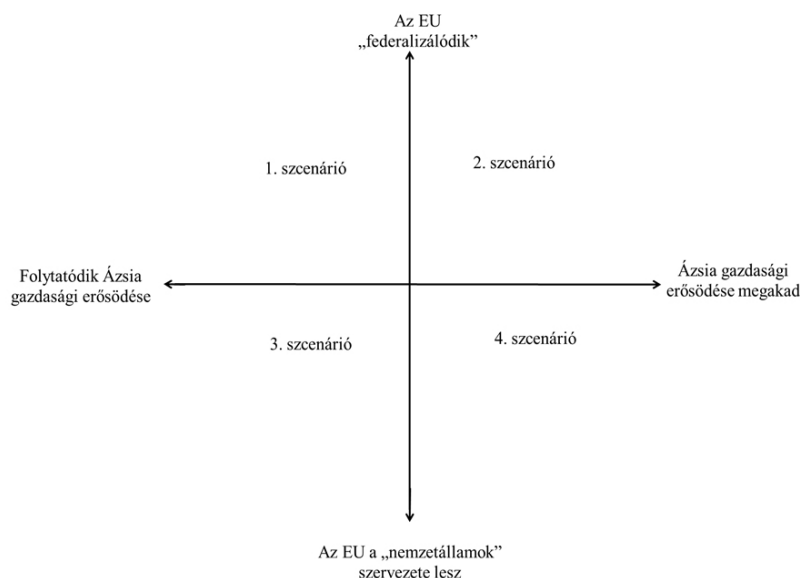


19. ábra: Három scenáriójövőelemzés

Forrás: saját szerkesztés

A scenárió módszer nagy előnye, hogy a szakértői viták során könnyen végiggondolhatók és elemezhetők a lehetséges környezeti események és azok hatásai. Továbbá, hogy eközben a kis valószínűséggel bekövetkező, de bekövetkezés esetén nagy hatást kiváltó eseményekre is fel lehet készülni. A scenárió módszer alkalmazása nem jelenti azt, hogy a szakértők előrejelzéseket készítenének a jövővel kapcsolatban. A módszer valójában ötletrohamnak, kreatív spekulációnak tekinthető, amelynek során rengeteg lehetőség vetődhet fel, ami megkönnyíti a tervezőmunkát, és – adott módszertani keretek között – lehetővé teszi a jövőről való

gondolkodást. A scenáriók készítését segíti, ha két tengely mentén két lehetséges esemény elképzelhető kimeneteleit elemezzük. Ezt látjuk a 20. ábrán.



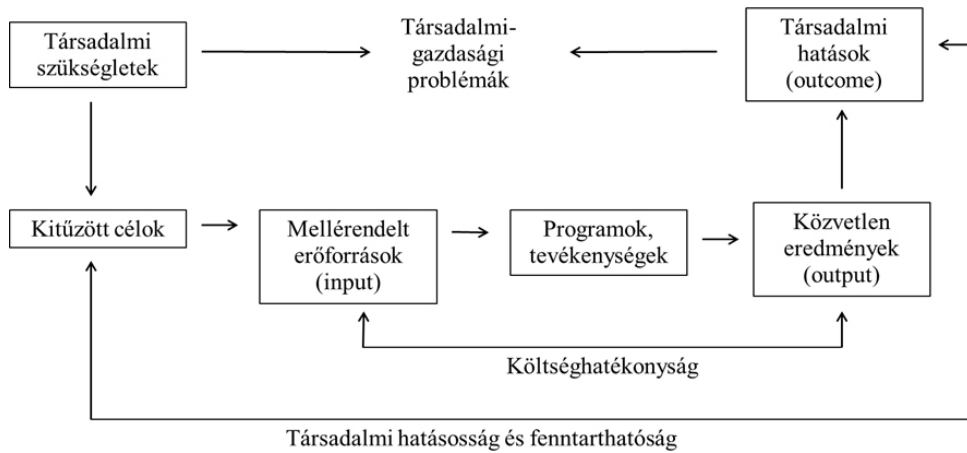
20. ábra: Lehetséges jövőkombinációk

Forrás: saját szerkesztés

Az így vázolt scenáriók lehetséges hatásait, a bekövetkezésük esetén az adott ország számára a legelőnyösebb lépéseket kell végiggondolni. Például az 1. scenárió esetén mit tehet a kormányzat, ha Ázsia gazdasága tovább erősödik, miközben az EU egyre kevesebb döntési lehetőséget akarna meghagyni a nemzetállamok szintjén? Hogyan tudja ilyen helyzetben egy ország megvédeni saját nemzeti érdekeit, fejleszteni gazdaságát, szövetségeket építeni a gyorsan fejlődő országokkal?

De hasonlóképpen lehet további lehetséges környezeti eseményeket párba állítani, és esetleges bekövetkezésük hatásait elemezni, azokra lehetséges stratégiai válaszokkal felkészülni. Például lehetséges jövőbeli scenáriókat készíteni a GDP elkövetkező 5–10 évben várható alakulására a különböző környezeti és országon belüli tényezők, például a külpiaci lehetőségek, az olajár alakulása, a rendelkezésre álló munkaerő, a termelékenység alakulása és egyéb fontosnak ítélt befolyásoló tényezők lehetséges kiszámítható és véletlenszerű változásai, illetve egymásra hatása elemzésével.

Végül pedig foglaljuk össze rendszerszemléletben a stratégiaalkotási, megvalósítási és ellenőrzési folyamatot! Ezt látjuk a 21. ábrán.



21. ábra: Költség-eredmény modell

Forrás: Pollitt, Bouckaert (2000) alapján saját szerkesztés

Záró gondolatok

A bemutatott módszertan segítségével jobban meg lehetne alapozni a gazdaságpolitikai döntéseket, előrejelzéseket lehetne készíteni azok gazdasági-társadalmi hatásairól, értékelő-rendszert lehetne kidolgozni, amely alapján mérni lehetne a tervezett és elért eredmények közötti eltéréseket. Különösen nagy segítséget jelentene a módszertan alkalmazása egy regionális fejlesztési stratégia kidolgozásához, azon belül a különböző projektekre költött EU-s és hazai pályázati pénzek felhasználásának folyamatos hatékonysági és hatásossági elemzéséhez, és a szükséges korrekciók időben történő meglépéséhez.

IDÉZETT IRODALOM

- Lusk, S., Birks N. (2014): Rethinking Public Strategy. London: Palgrave, Macmillan.
 Pollitt Ch., Bouckaert G. (2010): Public Management Reform. A Comparative Analysis. Oxford: New York Oxford University Press.

III. MODUL: A GAZDASÁGPOLITIKA FŐBB TERÜLETEI, FELADATAI ÉS EREDMÉNYESSÉGÉNEK MÉRÉSE

1. FEJEZET: KÖLTSÉGVETÉS, PÉNZÜGYI EGYENSÚLY

BEVEZETŐ GONDOLATOK

Ebben a fejezetben a gazdaságpolitika egyik fontos területével, a költségvetéssel foglalkozunk. Mennyit költhet egy kormány egy adott évben? Hogyan függ össze a várható gazdasági növekedés, a gazdaságélénkítés, az oktatási és egészségügyi kiadások? Van-e olyan ország esetén, hogy „pénzügyi egészségesség”? Mi az a pénzügyi egyensúly és egyensúlytalanság? Mindezekre a kérdésekre akkor tudunk válaszolni, ha ismerjük a költségvetés fogalmát és szerkezetét.

A költségvetésnek mint a gazdaságpolitika egyik legfontosabb eszközének fő célja, hogy elősegítse a gazdasági növekedést, ezzel összefüggésben a munkahelyteremtést.

A költségvetés tervezésénél fontos eldöntendő kérdés

- › az egyenleg szintje,
- › hiány esetén a finanszírozás módja,
- › a bevételek és kiadások nagysága, csökkentése vagy növelése.

A kormányok, éppen úgy, mint az egyének vagy a cégek felvehetnek hiteleket, ha a bevételeik kisebbek, mint a kiadásaik. Azonban ebben az esetben számolni kell azzal, hogy a hiteleket a kamatokkal együtt a jövőben kell visszafizetni. Ezért nagyon meg kell gondolni, hogy

milyen programok, beruházások vagy egyéb kiadások finanszírozása érdekében adósodhat el egy kormány. Ki lehet-e számítani azt, illetve ki szokták-e számítani a kormányok, hogy az a többletráfordítás, ami miatt a hitelt igénybe kell venni, megtérül-e, azaz lesz-e annyi hozama, hogy abból visszafizethető legyen a hitel a kamatokkal együtt? Ha pedig nem, akkor kiszámolják-e a kormányok, hogy milyen más szintén fontos területektől vonjanak el pénzeket ahhoz, hogy a hitel és kamata visszafizethető legyen? Jó példa lehet erre egy olimpia megrendezése. Egy ilyen esemény jó megszervezése nyilván nagyon sokba kerül. Azonban nagyon sok haszonnal is járhat. Rövid távon a szükséges építkezések többletmunkahelyeket teremtenek. Azok, akik ezeken a munkahelyeken dolgoznak, fogyasztani fognak, ezért nő a kereskedelmi forgalom, ami növeli a bruttó hazai terméket, a GDP-t. Az olimpiára érkező vendégek is fogyasztanak, sőt, ha tetszik nekik a rendezvény és annak helyszíne, ha jó benyomást tesz rájuk a szervezés minősége és hatékonysága, vagy vonzónak találják az országot, akkor a jövőben is visszatérő vendégek lehetnek. A megépült létesítményeket viszont az olimpia után is hasznosítani és karbantartani kell. A kiadások és bevételek összevetését, azaz a költségvetésre gyakorolt hatásokat vizsgálataért csak hosszabb időtávra végzett elemzésekkel lehet megnyugtató módon elvégezni. Ez az elemzés segít abban, hogy a költségvetési egyensúly biztosíthatóságáról is képet kaphassunk. Természetesen az sem feltétlenül igaz, hogy ha egyensúlyban van a költségvetés, akkor minden rendben van a gazdaságpolitikával. Hiszen lehet úgy is egyensúlyt teremteni, hogy indokolatlan beruházások történnek, és azok költségeit elvonja a kormány más területektől. Így papíron megmarad az egyensúly, de a gazdaságban és ennek hatására valószínűleg a társadalomban is előbb-utóbb problémák jelentkezhetnek.

A költségvetés szerkezete

Az Országgyűlés minden évre vonatkozóan törvényt alkot a központi költségvetésről és annak végrehajtásáról. A Kormány a költségvetésről szóló javaslatát megadott határidőre az Országgyűlés elé terjeszti. A költségvetés két fő része az állami bevételek és kiadások. Ha a kiadások nagyobbak, mint a bevételek, akkor hiány keletkezik.

A költségvetési hiányt vagy többletet együtt költségvetési egyenlegnek nevezzük.

A költségvetés az állam pénzügyi terve, amely tartalmazza a költségvetési évben tervezett költségvetési bevételeket és az előírányozott kiadásokat.

A központi költségvetés fejezetekből áll, amelyek címekre és alcímekre tagozódnak. A költségvetés alapegységei az előirányzatok és a kiemelt előirányzatok.

A költségvetés készítésekor a nem tervezett, váratlan kiadásokra tartalékot is képez a kormány.

A költségvetés elkészítésének, az elemzések és a tervezés lebonyolításának irányítója a nemzetgazdasági miniszter. (De lehet a pénzügyminiszter is.)

A tervezéshez az egyes miniszterek az általuk irányított terület költségvetésének elkészítésével járulnak hozzá.

A költségvetés főbb bevételei:

- › a gazdálkodó szervezetek befizetései (társasági adó, EVA stb.)
- › fogyasztáshoz kapcsolódó adók (ÁFA, jövedéki adó, regisztrációs adó)
- › lakossági befizetések (személyi jövedelemadó, illetékek)
- › költségvetési szervek, fejezeti kezelésű előirányzatok bevételei
- › befizetések az államháztartás alrendszeréből
- › egyéb bevételek

A költségvetés főbb kiadásai:

- › támogatások (egyedi és normatív támogatások, fogyasztói árkiegészítés, családi támogatások, szociális juttatások, civil szervezetek támogatása)
- › költségvetési szervek, fejezeti kezelésű előirányzatok kiadásai
- › államháztartás alrendszereinek támogatása
- › adósságszolgálat
- › egyéb kiadások (befizetés az EU költségvetésébe, kormányzati rendkívüli kiadások, állami vagyonnal kapcsolatos kiadások)
- › tartalékok (általános tartalék, céltartalékok)

Egy ország pénzügyi egészségességét általában a költségvetési hiány és az államadósság GDP-hez mért nagysága alapján szokták megítélni.

A költségvetés egyensúlytalanságát jelentheti az, ha hosszabbtávon nagyobbak a kiadásai, mint a bevételei. Azonban az elemzők elfogadhatónak tartják azt az egyensúlyhiányt, amely nem romló feltételek mellett finanszírozható és nagysága keretek között tartható. Az Európai Unióban meghatározott keret, az úgynevezett „Maastrichti kritérium”, maximálisan 3%-os hiányt tart elfogadhatónak. De hogyan is keletkezhet hiány? Költségvetési hiány akkor keletkezik, ha nagyobbak a kiadások, mint a bevételek. A kiadások között szerepel a ko-

rábban felvett hitelek és kamataik törlesztése. Az államadósság az összes korábban felvett hitelekből és kamataiból az adott évben még meglévő összeg. De igaz-e például az, hogy a költségvetési hiány mértéke és az adósság nagysága egyértelműen mutatja a gazdaság pénzügyi egészségességét? Nyilvánvalóan nem mindegy az, hogy miért keletkezik a deficit, illetve mi okozta az adósságot.

A deficit sokféleképpen keletkezhet. Például oka lehet a bevételek rossz megtervezése, vagy a kiadások elfutása, illetve mindkettő együtt. Továbbá lehet ugyanakkora költségvetési hiányszint magas bevételi és kiadási, valamint alacsony bevételi és kiadási szint mellett is. Pedig a két jelenség mögött jelentősen eltérő gazdaságpolitika és gazdasági növekedési lehetőség húzódik meg, ami maga is befolyásolja a gazdaság egészségességét. Továbbá a deficit erőteljes leszorítása a költségvetési kiadások, például az egészségügyre vagy az oktatásra fordítandó összegek csökkentésével veszélyeztetheti a gazdaság jövőbeli egészségességét. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy egy egészséges gazdaság képes arra, hogy elegendő adóbevételt biztosítson a deficit csökkentésére, azaz a deficit folyamatos csökkentéséhez nincs szükség megszorításokra.

De mi a helyzet az államadóssággal, az hogy függ össze a gazdaság pénzügyi egészségességével? A nagy költségvetési hiány növeli az adósságot, a költségvetési többlet pedig csökkentheti függetlenül attól, hogy a hiány vagy a többlet milyen nagyságú bevétel és kiadás mellett valósul meg. Viszont egyáltalán nem mindegy, hogy az adósságállomány mekkora a GDP nagyságához és növekedéséhez viszonyítva. Összefoglalva a gondolatsort, a költségvetési hiány és az államadósság GDP-hez mért értéke feltétlenül fontos, de nem kizárólagos mutatói a pénzügyi egészségességnek. Annak megítéléséhez vizsgálni kell a gazdasági teljesítmény további mutatóit, például a GDP és a munkanélküliség alakulását is. Egyébként a munkanélküliség alakulását a híres angol közgazdász, J. M. Keynes (1883–1946) a legfontosabb gazdaságpolitikai kérdésnek tekintette. Híres, azóta is sokszor idézett mondása: „Törődj a munkanélküliséggel, és akkor a költségvetés majd törődik saját magával”. (hivatkozás?) Ezzel arra figyelmeztetett, hogy a gazdaságpolitikusoknak mindent meg kell tenniük a munkanélküliség csökkentése érdekében. Ha ez sikerül, akkor könnyebben tartható egyensúlyban a költségvetés is.

A költségvetési hiány finanszírozásának költségei attól is függnek, hogy a nemzetközi szervezetek és a befektetők mennyire ítélik kiszámíthatónak és hosszú távon is kiegyensúlyozottnak a gazdaságpolitikát. Ennek függvényében értékelik fel vagy le egy ország adósságállományát. A felértékelés olcsóbbá, a leértékelés pedig drágábbá teszi általában az államadósság

finanszírozását. Ha a hitelezők például úgy ítélik meg, hogy a kormány gazdaságpolitikája nem fogja elősegíteni azt, hogy elegendő bevétel kerüljön a költségvetésbe, és ezért veszélybe kerülhet a hitelek és kamatok folyamatos finanszírozása, akkor kockázatosnak ítélik meg az ország gazdaságát, aminek következtében csak a piacinál magasabb kamatokon lesznek hajlandó állampapírokat vásárolni. A magasabb kamatok miatti költségvetési többletkiadások pedig elvonják a pénzt olyan területektől, például az oktatástól és az egészségügytől, ahol az indokoltnál alacsonyabb befektetések rontják a gazdasági növekedés esélyeit, ezzel pedig a jövőbeli költségvetési egyensúly biztosíthatóságát is veszélyeztethetik.

Az államadósság kezelését az Államadósság Kezelő Központ Részvénytársaság (ÁKK Rt.) végzi, amelynek fő feladatai a következők:

- › az államadósság-kezelési stratégia kidolgozása,
- › az állami költségvetés fizetőképességének fenntartása,
- › az államadósság és az államháztartási hiány finanszírozása,
- › az állam átmenetileg szabad pénzeszközeinek kezelése.

A költségvetés megalapozottságát a Költségvetési Tanács vizsgálja. A Költségvetési Tanács szakértői testület. A költségvetési törvény elfogadásához szükség van a Költségvetési Tanács hozzájárulására. Jelenleg a Költségvetési Tanács három főből, az elnökből, valamint az MNB és az ÁSZ (Állami Számvevőszék) elnökéből áll. A Költségvetési Tanács elnökét 6 évre nevezi ki a köztársasági elnök.

A 2016–2017. évi költségvetés főbb adatai

A 2016. évi Központi költségvetésről alkotott törvény a bevételi főösszeget 16 222 052,4 millió, a kiadási főösszeget 16 983 686,9 millió forintban határozta meg. Ez 761 634,5 millió forintnyi hiányt jelentett, ami a tervezett GDP 2,16%-át tette ki. Az adósságszintet pedig 2016. december 31-re 73,3%-ra tervezte a költségvetés, amely a 25 803,9 milliárd tervezett adósság és a 35 188 milliárd tervezett GDP hányadosaként jött ki. 2016-ban kétféle újítás is megjelent a költségvetés tervezésénél. Egyrészt a szokásosnál korábban elkészült a 2017. évi költségvetés. Másrészt a hazai működés tekintetében úgynevezett „nulla hiányos” költségvetés készült. A nullás költségvetés lényege, hogy az állam csak annyit költhet az adott évben, amennyi bevétele van. A 2017. évi központi költségvetés 17 431 347,9 millió forint

bevételi főösszeggel és 18 597 705,0 millió forint kiadási főösszeggel számol. Így a tervezett hiány 1 166 357,1 millió forint. Azonban ez két részre oszlik. Az előbbi összegben belül a hazai működési költségvetés 2017. évi bevételi főösszegét és kiadási főösszeget is 14 721 931,6 millió forintban, azaz hiány nélkül állapította meg a költségvetés. Viszont ehhez adódott az úgynevezett hazai felhalmozási költségvetés 1 164 250,4 millió forint bevételi és 1 636 611,9 millió forint kiadási főösszeggel, és 472 361,5 millió hiánnyal. A tervezett adósságszint 26 820,6 milliárd forint, a tervezett GDP pedig 37 279,2 milliárd forint, ami 71,9%-os GDP arányos államadósságot jelent. A nullás költségvetéssel kapcsolatban végül jegyezzük meg, hogy eléréséhez kb. 700 md forintnyi hiányt kellene eltüntetni. Ez pedig a 2017-re tervezett 37 279,2 md forint GDP közel 2%-a. Erre akkor van esély, ha a GDP növekedése 2017-ben 3% körül lesz, és folytatódik az adóbehajtás hatékonyságának növekedése, vagyis a „szürkegazdaság” zsugorodása. Az ugyanis nyilvánvalóan nem lenne jó a gazdaságnak, ha a nullás költségvetés biztosításához adókat kellene emelni, vagy/és el kellene vonni forrásokat fontos területektől, például az oktatástól, egészségügytől vagy a kultúrától.

Végül néhány fontos mutató KSH által adott definíciója:

Költségvetés elsődleges egyenlege: az állami költségvetés kiadásainak és bevételeinek különbsége, amely azonban nem tartalmazza a lejáró hitelek és állampapírok tőketörlesztését, valamint a kamatfizetéseket és a privatizációs bevételeket.

Költségvetés bruttó finanszírozási igénye: az az összeg, amelyre az adott időszakban az állami költségvetés tényleges hiányának és a lejáró adósságok visszafizetésének finanszírozásához összesen szükség van.

Költségvetés nettó finanszírozási igénye: az állami költségvetés tényleges hiányának fedezéséhez adott időszakban szükséges összeg. Nem tartalmazza a lejáró adósságok visszafizetéséhez szükséges összeget.

Az államháztartás bruttó adóssága a kormányzati hiány finanszírozásának igényét mutatja. A deficitfinanszírozás történhet a belföldi pénzpiacokról, például államkötvények és kincstárjegyek kibocsátásával, illetve külföldi pénzpiacokról, hitelfelvétel és kötvénykibocsátás útján. Az államháztartás bruttó adóssága nem tévesztendő össze Magyarország bruttó külföldi adósságával, amely az összes (a magyarországi rezidensek, a vállalatok, a kormányzati szektor, a háztartások és a non-profit intézmények) lejáráttal rendelkező, külföldiek felé fennálló tartozását jelenti.

A KSH adatai szerint az államháztartás bruttó adóssága a GDP arányában 2014-ben 76,2 %, az ország bruttó külföldi adóssága pedig 116,8 % volt.

2. FEJEZET: NÖVEKEDÉSI ELMÉLETEK

A gazdasági növekedés a gazdaságpolitika egyik kiemelten fontos célja. A költségvetés bevételei is függenek tőle. Ezért keresik a gazdaságpolitikusok és az elméleti közgazdászok is a növekedés forrásait. A különböző közgazdasági iskolák azonban más és más növekedési forrásokat tartanak fontosnak. A továbbiakban a növekedési elméletek legfőbb gondolatait foglaljuk össze.

A növekedési elméleteket két csoportba szokták osztani: a régi és az új növekedési elméletek csoportjába. A régi növekedési elméletek lényege, hogy a növekedést két tényezőnek, a tőkének – vagyis a pénznek és a fizikai befektetéseknek – és a munkaerőnek tulajdonítják. Az elméletek a közgazdaságtanból ismert termelési függvényre építenek, amely az input, vagyis a tőke és a munkaerő, valamint az output, vagyis a megtermelt GDP – Gross Domestic Product, bruttó hazai termék – kapcsolatát írja le.

Az új növekedési elméletek a növekedés forrásai között kitüntetett helyet szánnak a tudásnak, innovációnak, technológiai haladásnak.

RÉGI (HAGYOMÁNYOS) NÖVEKEDÉSI ELMÉLETEK

A hagyományos, neoklasszikus növekedési modellek lényege a csökkenő hozamok törvénye, vagyis az a gondolat, hogy a növekvő befektetéssel a gazdaság egyre kevesebb végterméket tud előállítani. A neoklasszikusok szerint a gazdasági növekedés alapvetően két tényezőnek, a tőkének és a munkaerőnek köszönhető. Ha a tőke állandó marad – például nem épülnek új gyárok, nem jelenik meg új technológia a gazdaságban – akkor hiába növeljük a munkások számát (input), a gazdasági teljesítmény (output) nem fog arányosan bővülni. Illetve, ha növeljük a befektetett tőke mennyiségét, de a munkaerő mennyiségét nem változtatjuk, akkor minden egyes újabb tőkebefektetés csökkenő hozammal jár együtt. Ehhez kapcsolódik a növekvő határkölség gondolata, vagyis, hogy ha egy egységgel több új értéket akarunk előállítani, akkor az többbe fog kerülni, mint amennyibe az előző egység előállítása került. Ezekre az alaptételekre írják fel a neoklasszikus nézetek hívei a matematikai összefüggéseket.

Nézeteiket azonban a valóság nem igazolta. Hiszen ha a csökkenő hozamok igazak lennének, akkor a világban mindenhol régen megállt volna a gazdasági növekedés. Mivel nem ez történt, nyilvánvalóan vannak a növekedésnek olyan forrásai, amelyekkel a hagyományos elméletek hívei nem számoltak. Ezt a dilemmát próbálta feloldani Solow (1957), amikor olyan modellt alkotott, amelybe a tőke és a munkaerő csökkenő megtérülését megtartva új elemként beépítette a technológiai haladást és a tudást. Solow azt állítja, hogy az újabb és újabb beruházások elsősorban a felhalmozott tőke – épületek és gépek – elhasználódását, kopását (az értékcsökkenést) fedezik. Ahhoz, hogy a gazdasági növekedés fenntartható legyen, növelni kell a beruházásokat, de nem feltétlenül csak az épületekbe és gépekbe, hanem a technológiákba, a technológiai tudás bővítésébe is.

A neoklasszikus elméletek fő problémája, hogy leegyszerűsítik a valóságot. Megpróbálják matematikai modellekkel leképezni azt, és ha valami nem fér bele a matematikai modellbe, akkor azt kihagyják a vizsgálódásból. A neoklasszikus gondolkodás másik gyenge pontja a rövidtávú szemlélet. Hosszabb távon ugyanis sok egyéb hatás is éri a gazdasági folyamatokat. Ezek közül kiemelkedő a tudás, a képességek szintjének emelkedése, ami ellensúlyozhatja a fizikai inputok csökkenő megtérülését, sőt növekvő megtérülést eredményezhet. A hagyományos növekedési modellek természetesen nem pusztán elméletek. Kormányok használták és használják őket gazdaságpolitikájuk igazolására. Az új növekedési elméletek szerint pedig, mivel a tudásteremtésnek és hatékony hasznosításának, illetve az állami intézményrendszer megfelelő kialakításának és működtetésének hatása van a gazdasági növekedésre, a kormányoknak komoly lehetőségeik és egyben feladataik vannak a gazdasági növekedés befolyásolásával kapcsolatban.

ÚJ NÖVEKEDÉSI ELMÉLETEK

A „csökkenő hozamok” gondolat mögött, mint láttuk, az a feltételezés húzódik meg, hogy a fizikai erőforrások növekvő mennyiségű befektetésével csökkenő értékteremtésre lehet számítani. Az emberi kreativitással, ötletekkel kapcsolatban azonban nem lehet korlátokról, szűkösségről beszélni. A fizikai erőforrásokkal szemben ugyanis a tudásnak, a kreatitásnak nincs határa. A fizikai tőke, a gépek, épületek a használat során kopnak, és egyre kevesebb új értéket lehet velük előállítani. Viszont a tudás, az ötletek terjeszthetők, továbbadhatók, és így – szemben a fizikai erőforrásokkal – nem csökkenő, hanem növekvő hozamot termelhetnek. Korunk a tudásalapú társadalmak kialakulásának időszaka. Ez jelentős változá-

sokat hoz a nemzetek és az országok életében. Egy tudásalapú társadalomban már nem a fizikai, hanem a szellemi tőke a versenyképesség-növelés fő forrása. A tudás szerepére azonban már korábban is rámutattak a közgazdászok. Smith (1776) is úgy fogalmazott híressé vált, „A nemzetek gazdagsága” című könyvében, hogy a munkások tudásának növekedése a gazdasági fejlődés alapvető forrása. Knight (1921) pedig arra figyelmeztet, hogy a humán tőkébe való beruházás lehetővé teszi, hogy a neoklasszikusok által leírt csökkenő hozamok problémáját kiküszöböljük. Az új növekedési elméletek is részben azon alapulnak, hogy a munkaerő és a tőke mellett a tudás válik a növekedés egyre fontosabb feltételévé. Ezért a gazdasági növekedéshez fontos a jó minőségű oktatási intézményrendszer és annak általános elérhetősége. Mások viszont a kutatás-fejlesztés és az innováció, mint növekedési feltételek szerepét hangsúlyozzák. Kiterjedt irodalom foglalkozik azzal, hogy hogyan járul hozzá a kutatás-fejlesztés és az innováció a gazdasági növekedéshez. Ismét mások a technológiák fontosságára mutatnak rá. Nézzünk néhány tipikus véleményt!

Kuznets (1966) így ír: „Azt mondhatjuk, hogy a XIX. század második fele óta a fejlett országokban a növekedés fő forrása a technológia volt.” Romer (1986) szerint viszont a technológiai haladás egyedül nem magyarázza meg a gazdasági növekedés hosszú távú alakulását. Arra hívja fel a figyelmet, hogy a tudás felhalmozódása is fontos szerepet játszik a növekedésben. Tehát a megtermelt új érték összegének alakulását – a rendelkezésre álló munkaerő, tőke és technológiai színvonal mellett – a gazdaságban felhalmozódó tudástőke is befolyásolja. Lucas (1988) még ennél is tovább ment. Azt állította, hogy a munkaerő tudásának állandó bővülése a technológia fejlődése nélkül is hozzájárul a gazdasági növekedéshez. Goldin és Katz (2001) kutatásai során azt találta, hogy a XX. században az amerikai munkavállalók esetén az egy főre jutó nemzeti jövedelemnövekedés körülbelül 25%-a összefüggésbe hozható az iskolázottság szintjének emelkedésével.

Young (1992) hasonló következtetésre jutott. Azt állapította meg, hogy az iskolázottság szintjének növekedése központi szerepet játszott az ázsiai feltörekvő országok gazdaságának növekedésében.

Az új növekedési elméletek lényege tehát, hogy a technológiai haladást, a tudást és az innovációt a növekedést befolyásoló, a rendszeren belüli (endogén) tényezőkként kezelik. Röviden fogalmazva, ezek az elméletek azt állítják, hogy a gazdasági növekedés legfontosabb okozója a humán tőke minősége. Vagyis az új növekedési modellek szakítanak a kizárólagosan mennyiségi szemlélettel, és a hangsúlyt a minőségi szempontokra helyezik. A régi növekedési elméletek illeszkednek a korábbi, az erőforrások – tőke, munkaerő mennyisé-

ge – minél jobb kihasználását a középpontba helyező gazdasági modellekhez. Éppen ezért a tudásalapú gazdaságok korában már nem állják meg a helyüket. A tudásalapú gazdaság viszonyai között az új növekedési elméletek hatásosabban írják le a növekedés feltételrendszerét. Az új növekedési modellekkel kapcsolatban azonban egy kritikai észrevételt kell tennünk. A modellek azt sugallják, sőt egyes szerzők egyértelműen meg is fogalmazzák, hogy az új növekedési modellek szerint nincs határa a gazdasági növekedésnek, hiszen a tudás, az innováció növekvő megtérülést eredményez.

Ezt a problémát úgy lehetne kiküszöbölni, ha az új növekedési modellek hívei jobban hangsúlyoznák, hogy amikor növekedésről beszélnek, akkor nem a pénzügyi mutatókkal, elsősorban a GDP-vel mért növekedésre, hanem a többféle mutatóval vizsgálható fejlődésre gondolnak. Erre a témára a következő fejezetben térünk vissza.

De hogyan is nő a nemzeti jövedelem?

A legegyszerűbb közelítés szerint az egy főre jutó nemzeti jövedelem egyrészt függ a munkaerő termelékenységétől, másrészt az egy fő által ledolgozott összes órák számától.

A munkaerő termelékenységét általában az egy óra alatt vagy az egy fő által megtermelt új értékkel mérik. Így az egy főre jutó nemzeti jövedelem akkor nő, ha nő a munka termelékenysége és a ledolgozott munkaórák száma. Azonban nyilvánvalóan nem mindegy, hogy a nemzeti jövedelem növekedésében a két alkotóelem közül melyik szerepel nagyobb arányban. Az a kedvezőbb, ha adott időegység alatt sikerül nagyobb értéket termelni, azaz nem többet, hanem okosabban tud dolgozni a munkavállaló. Ugyanis a több munka például azt jelenti, hogy csökken az egészség megőrzésre, a tanulásra, a kultúrára és a családra fordítható idő mennyisége, ami életminőség-romlást jelent. Így összeütközésbe kerül a csupán pénzzel mért életszínvonal a társadalmi mutatókkal is vizsgált életminőséggel. Az OECD (2012) jelentése szerint 2012-ben az OECD tagállamokban az éves átlagban ledolgozott órák száma 1765 volt. A németek 1397, az osztrákok 1699, a belgák 1574, a franciák pedig 1479 órát dolgoztak. Ezzel szemben a magyar adat 1888, a cseh 1800, a szlovák 1785, a lengyel 1929, a görög 2034.

De mit értünk azon, hogy jobb lenne, ha nem több, hanem okosabb munkával tudnánk növelni a nemzeti jövedelmet? Erre a választ az új növekedési elméletek hívei által is javasolt teljes tényező termelékenységmutató alkalmazása adja meg.

A termelékenység új mutatója

Az összgazdasági termelékenység a gazdaságban létrejövő összes output, azaz teljes kibocsátás és a foglalkoztatottak létszámának, vagy az adott időszakban ledolgozott munkaóráknak az aránya. A magas termelékenység a versenyképesség egyik fontos feltétele. Nem mindegy ugyanis, hogy egységnyi inputot milyen okosan hasznosít egy társadalom. Minél jobban, okosabban, annál versenyképesebb lehet a gazdaság. Úgy is szoktak fogalmazni, hogy a nemzeti szintű termelékenység az ország gazdaságának egészségességét, új értékteremtő képességét méri. Kutatások bizonyítják, hogy a termelékenység növelésének egyik fontos forrása a képzés és a továbbképzés. Ezért fontos például egy társadalomban, hogy a munkaképes korú lakosság minél nagyobb arányban vegyen részt továbbképzésben. Így kapcsolat van a termelékenységi és az oktatási-képzési mutatók között. Azonban a termelékenységet ronthatja az alulfoglalkoztatottság, vagyis az, ha a munkaadók nem használják ki a munkavállalók tudását, képességeit, vagy igénytelenebb, a tudást, képességeket csak részben hasznosító munkával foglalkoztatják őket. Ezért kapcsolat van a termelékenység és az alulfoglalkoztatottság mértéke között. Ehhez kapcsolódóan szoros az összefüggés a termelékenység és aközött, hogy a nemzetközi cégek az értéklánc mely részét telepítik egy országba. Ha elsősorban a kis hozzáadott értéket termelő összeszerelő tevékenységet, akkor nem biztos, hogy hasznosítja a munkavállalók képességeit, így rontja a termelékenységi mutató értékét. Ebből eredően célszerű megvizsgálni, hogy egy országban az értékláncok mely részeivel kapcsolatos tevékenységek zajlanak. Az értéklánc magában foglalja egy termék előállításának vagy szolgáltatás nyújtásának valamennyi lépését a megtervezéstől a vevőkhöz való eljuttatásig. A globális értéklánc azt jelenti, hogy a nemzetközi cégek „feldarabolják” az értékláncot, és az egyes munkafázisokat más és más országban végeztetik el, kihasználva a helyi előnyöket.

Minél nagyobb része marad egy országban az értékláncnak, annál nagyobb hozzáadott érték teremődik otthon, és annál kisebb az ország gazdasági függősége, a nemzetközi vásárlóknak való kitétsége.

Mit értünk hozzáadott értéken? A cégek által megteremtett termékek, szolgáltatások piaci értékéből le kell vonnunk az általuk felhasznált inputok piaci értékét, és a különbség lesz a cégek által hozzáadott új érték. Így a hozzáadott új érték jelentős részét a munkabérek és a profit teszi ki. A termelési folyamat során a nagyobb érték általában ott teremődik, ahol

szellemi munka, kreativitás rakódik rá a folyamatra. Ilyen lehet a kutatás-fejlesztés, a kreatív marketing és a vevőket kiszolgáló rendszerek működtetése.

Megjegyzendő továbbá, hogy egy ország exportja két részre osztható: az egyik a helyben teremtett érték alapján előállított termékből származó export, a másik pedig a külföldről behozott (importált) és helyben összeszerelt termékekből származó export. Minél nagyobb az importált egységek értéke az előállított termékben, annál kisebb része van az értékláncnak egy országban.

Az elmondottak alapján érthető, hogy a gazdasági növekedést jobban segíti, ha nemcsak többen és többet, hanem okosabban, nagyobb új értéket teremtve dolgoznak. Ezt a szempontot veszi figyelembe a *teljes tényezős termelékenységmutató*, amely azt is vizsgálja, hogy milyen munkát végeznek az emberek, az mennyire innovatív, mekkora új hozzáadott értéket állít elő. Vizsgálja továbbá, hogy mennyire korszerű technológiával dolgoznak a munkavállalók, hiszen ha a technológia korszerűbb, akkor az megnöveli a termelékenységet is. Végül vizsgálja a mutató a munkavégzés körülményeit, a munka megszervezésének, irányításának színvonalát is, hiszen a jobban szervezett, korszerűbben irányított környezetben a munkavállaló termelékenyebben tud dolgozni. A teljes tényezős termelékenységet ezért befolyásolja a gazdaság szerkezete, a technológiai és menedzsmentszínvonal és a tudásszint.

Új növekedési forrás: a gazdaság diverzifikáltságának növelése

Diverzifikáltságon szerkezeti (strukturális), valamint méret, tulajdon és tevékenységi kör, szakma szerinti sokszínűséget értünk.

A tevékenység és szakma szerinti diverzifikáció fontos eleme az úgynevezett hagyományos, a technológiai és a tudásigényes ágazatok aránya. Eszerint a gazdasági szerkezet fontos jellemzői a következők: milyen a hazai és a külföldi tulajdonú cégek aránya, milyen a globális cégek és a kiscégek aránya, milyen a termelési és a szolgáltatási tevékenység, valamint az energiaigényes és tudásigényes tevékenységek aránya? Valamennyi tudományos elemzés szerint a sikeres gazdaságokra az erős hazai szektor, az erős és sok helyi kisvállalkozás, a tudás- és kreativitásalapú tevékenységek – közöttük szolgáltatások – túlsúlya a jellemző. A diverzifikáltság nem mérettényező, azaz nem mennyiségi, hanem minőségi jellemző.

A szerkezeti diverzifikáció minél magasabb szintje növeli egy gazdaság rugalmasságát, alkalmazkodóképességét, és csökkenti sérülékenységét, függőségét. Minél több gazdasági ág

van jelen egy országban, annál szélesebb körben képes termékekkel és szolgáltatásokkal a világpiacon megjelenni. A széles exportpaletta azt jelenti, hogy – a monokulturális gazdaságokkal ellentétben – az ország jövedelme nem egy-két termék vagy erőforrás világpiacon árától függ.

Egy diverzifikált gazdaság saját belső fogyasztóit is magasabb színvonalon, szélesebb választékban képes kiszolgálni, ami a fogyasztói szükségletek magasabb szintű kielégítésén keresztül magasabb életminőséget eredményez.

A diverzifikáltsággal kapcsolatban fontos, hogy az új, korszerű ágazatok a fejlett technológiák is jelen legyenek egy gazdaságban. Napjaink globalizációja nemcsak az jelenti, hogy az áruk- és szolgáltatások, valamint a termelési tényezők (tőke, munkaerő, információ) nemzetközi áramlása gyorsult fel, hanem a technológiáé és a tudásé is. A kevésbé új, kevésbé korszerű ágazatok technológiája szinte minden gazdaság számára elérhető, így ezen ágazatok működtetésére szinte bármely gazdaság képes. Ezért a gazdaság szerkezeti diverzifikációjának javítása a technológia- és tudás-intenzív, „high-tech” ágazatok szerepének növelését jelenti. Az eddigiekből következik, hogy a gazdaság diverzifikáltsága kapcsán nagyon fontos, hogy a gazdaság szerkezete a technológia- és tudás-intenzív ágazatok felé mozduljon el. Ez összhangban van azzal, hogy ha a termelékenységet általában nem többletmunkával vagy a munka intenzitásának fokozásával, hanem a tudástartalom növelésével, a korszerű technológia és a jobb munkaszervezés-vezetés alkalmazásával növeli egy ország, akkor javul versenyképessége, és a javuló versenyképesség nagyobb gazdasági növekedést tesz lehetővé.

IDÉZETT IRODALOM

- Goldin, C., Katz, L. F. (2001): *The Legacy of US. Educational Leadership: Notes on Distribution and Economic Growth in the 20th Century*. *American Economic Review*. 91: 18–23 .
- Knight, F. H. (1921): *Risk, Uncertainty and Profit*. Houghton Mifflin. Boston.
- Kuznets, S. (1966): *Modern Economic Growth*. Yale University Press. New Haven.
- Lucas, R. E. Jr. (1988): *On the Mechanism of Economic Development*. *Journal of Monetary Economics* 22: 3–42
- OECD (2012): *Health at a Glance: Europe 2012*. OECD Paris.
- Romer, P. M. (1986): *Increasing Returns and Long-Run Growth*. *Journal of Political Economy* 94: 1002–37.
- Smith, A. (1976): *The Wealth of Nations*. Methuen and Co. Ltd. London.

Solow, R. S. (1957): Technical Change and the Aggregate Production Function. *Review of Economics and Statistics* 39: 312–20.

Young, A. (1992): A Tale of Two Cities: Factor Accumulation and Technological Change in Hong Kong and Singapore. *NBER Macroeconomic Annual 1992*. Vol. 7, 13–54.

3. FEJEZET: A GAZDASÁGI TELJESÍTMÉNY MÉRÉSE, A GAZ- DASÁGPOLITIKA MEGÍTÉLÉSE MAKROMUTATÓK SEGÍTSÉGÉVEL, GDP ÉS ANNAK PROBLÉMÁI

A gazdaságpolitika eredményességét általában néhány fontos alapvető makromutatóval szoktuk mérni. Ezek között a legáltalánosabban használtak a GDP (bruttó hazai termék), a költségvetési hiány, az államadósság, az infláció és a munkanélküliség. Újabban azonban bizonyos kevéssé jól mérhető társadalmi mutatókat is vizsgálnak a gazdaságpolitika megítéléséhez. Ennek legfontosabb oka, hogy a kutatók szerint a társadalmi mutatók alakulása előre jelezheti a jövőbeli gazdasági teljesítményeket. Ugyanis hiába kiválóak egy adott év gazdasági eredményei, ha azok nem fenntarthatók, a jövőben nem megismételhetők. Egyébként azért is nagyon fontos kritikus szemmel vizsgálni azokat a mutatókat, amelyekkel egy ország gazdasági eredményeit kifejezzük, mert ezen mutatók alapján a kormányok hosszabb távra is kiható gazdaságpolitikai döntéseket hoznak. Ebben a részben elsősorban az általánosan használt GDP, illetve a kevéssé gyakran idézett GNP és GNI mutatókkal foglalkozunk. A jövő gazdasági eredményei jobb mai megalapozása érdekében kitérünk továbbá néhány társadalmi mutatóra is. Végül pedig visszatérünk arra a fontos mutatóra, amelynek alakulása folyamatosan jelentős hatással van a gazdasági növekedésre. Ez a mutató a termelékenység.

A GDP MUTATÓ

A GDP – gross domestic product – bruttó hazai termék – méri az egy országban egy adott évben létrehozott új értéket. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a GDP az összes végső fogyasztásra szánt azon termék és szolgáltatás értéke, amelyet egy ország egy adott évben létrehoz. Azaz:

$$\text{GDP} = \text{Fogyasztás} + \text{Beruházás} + \text{Kormányzati kiadások} + (\text{Export} - \text{Import}).$$

A GDP mutató egyébként a nagy gazdasági válság (1929–1939) és a II. világháború után született meg azzal a céllal, hogy a gazdaság teljesítményét a lehető legpontosabban lehessen mérni. A mutató használata gyorsan elterjedt a világban. Ma a GDP-t a világban mindenhol

a gazdasági teljesítmény alapvető mutatójának tekintik annak ellenére, hogy megalkotója a Nobel-díjas, orosz származású Simon Kuznets is figyelmeztetett rá, hogy a mutatónak sok gyenge pontja is van. Simon Kuznets az USA-ban a Nemzeti Gazdaságkutató Irodában (National Bureau of Economic Research) volt közgazdász, és az USA Kongresszusa számára készített „Nemzeti Jövedelem 1925–35” című tanulmányában, 1937-ben mutatta be a GDP mutatót. Alapgondolata az volt, hogy ki kellene számítani minden évben a cégek, egyének és a kormány új értékteremtő tevékenységét együttesen, egyetlen mutatóban összefoglalva azokat. Így született meg a GDP. Aztán 1944-ben, a „Bretton Woods”-i konferencia után, amelynek keretében egyébként létrejött a két nagy nemzetközi intézmény, a Világbank (WB) és a Nemzetközi Valutaalap (IMF) is, általánosan ajánlott mutatóvá vált a GDP alkalmazása azzal a feltételezéssel, hogy ha az értéke nő, akkor jól, ha csökken, akkor rosszul teljesít egy gazdaság. Munkásságáért Simon Kuznets 1971-ben kapott Nobel-díjat. De már a kezdetkor, nemcsak megalkotója, hanem más híres közgazdászok is figyelmeztettek arra, hogy a GDP sok mindent nem tud mérni, ami még fontos lenne ahhoz, hogy egy gazdaság állapotáról objektív képet kaphassunk. Érdeemes megemlíteni két ellentétes véleményt.

A szintén híres amerikai közgazdász Moses Abramovitz, a Stanford Egyetem professzora például már 1959-ben felvetette, hogy mivel a GDP rövid távú szemléletű, és csak a pénzzel mérhető dolgokat tudja számításba venni, érzéketlen olyan változásokra, amelyek rossz irányba vihetik a gazdaságot hosszabb távon. Például ha a GDP termelésében nagy arányt képviselnek az olyan cégek, amelyek tevékenysége árt a környezetnek vagy az alkalmazottak egészségének, az rontja a fenntartható fejlődés esélyeit, mivel többletköltségeket okoz az államnak az egészségügy és a környezetvédelem területén. Ezzel szemben viszont Kennedy elnök gazdasági tanácsadója, Arthur Melvin Okun, a Yale egyetem professzora 1962-ben azt állította, hogy a GDP nagyon megbízható mutató, és ezért növelésétől várható a gazdaság jó irányba való fejlődése. Nevéhez fűződnek azok az empirikus vizsgálatok, amelyek a munkanélküliség csökkenésének a GDP növekedésére való hatását elemezték. Okunt azonban több közgazdász is azzal vádolta, hogy a tipikus monetarista nézetrendszer híve, amely szerint, ha nő a GDP-vel mért gazdaság, akkor minden más rendben lesz.

GNP

A GDP mellett használatos még a gazdasági teljesítmény mérésére a GNP is. A GNP – gross national product – bruttó nemzeti termék – különösen jó mutató olyan országok gazdasága esetén, amelyekben jelentős a külföldi tőkebefektetés aránya, és ennek következtében jelentős a GDP-nek részét képező, de ténylegesen fel nem használható repatriált profit, a bérek és egyéb formában kivitt új érték. A GNP és a GDP között az az alapvető különbség, hogy a GNP-be csak a nemzeti tulajdonban lévő, esetünkben magyar tulajdonú cégek új értékteremtése számít bele, működjenek azok itthon, vagy bárhol máshol a világban. A GDP-be viszont valamennyi Magyarország területén működő cég – magyar vagy külföldi – teljesítménye beleszámít. A GDP számolásában az országhatár a meghatározó, és az számít, hogy a Magyarországon előállított és megtermelt termékeknek, szolgáltatásoknak mekkora az értéke. Tehát a Magyarországon termelő, szolgáltatást nyújtó külföldi vállalatok által megtermelt teljes új érték is beletartozik a GDP-be. (Ld. például TESCO).

A GNP számolásánál pedig az állampolgárság a meghatározó, tehát a magyar állampolgárságú emberek által előállított és megtermelt termékek, szolgáltatások értékét mutatja. A GNP-be beletartozik ezért az is, ha egy magyar cég külföldön termel, nyújt szolgáltatást (például az OTP Romániában), de nem tartozik bele, ha egy külföldi cég Magyarországon nyújt szolgáltatást (például TESCO).

Jellemző az, hogy a fejlett országok esetén a GNP nagyobb, mint a GDP, és a kevésbé fejlettek esetén fordítva: a GDP nagyobb, mint a GNP. Ez azt jelenti, hogy egy adott ország esetén az ott működő külföldi cégek jelentősen torzíthatják a gazdaság megítélését, ha azt csak a GDP alapján végezzük el. Jó példa erre Írország, ahol például 2014-ben a GDP, az ott működő külföldi cégeknek köszönhetően 20%-kal volt nagyobb, mint a GNP. Ha ezek után az ír életszínvonalról az egy főre jutó GDP alapján vonunk le következtetést, akkor az írek a luxemburgiak után a legjobban álltak az eurózónában. Viszont az egy főre jutó GNP alapján már a 6. helyre kerültek. Az Európai Unió Statisztikai Hivatala, éppen úgy, mint a magyar KSH, nem publikálja ezt a mutatót. Helyette a GNI-t közli. A GNP-t ma már valószínűleg éppen azért nem használják, mert a globalizáció miatt általánossá vált a külföldi cégek jelenléte minden országban, ráadásul a cégek tulajdonosi szerkezete is egyre bonyolultabb. Így nehéz lenne kifejezetten „nemzeti” és „külföldi” cégekre bontani a vállalkozásokat.

A GNI mutató – gross national income – úgynevezett nemzeti jövedelemmutató. Számításának kiindulási alapja a GDP. A GDP-ből a GNI kiszámítása úgy történik, hogy levonásra

kerül belőle a külföldre menő munkavállalói és tulajdonosi jövedelem, valamint az EU-nak fizetett adók, és hozzáadódik a külföldről jövő munkavállalói és tulajdonosi jövedelem, valamint az EU-tól kapott támogatások. Itt azonban meg kell jegyezni, hogy a GNI-ban nincs számításba véve a külföldiek teljes pénzkivétele. Ráadásul a nemzetközi vállalatok olyan nehezen számszerűsíthető tételeken keresztül is képesek forrást kivonni egy országból, mint a kozmetikázott transzferárak vagy a cégcsoporton belül elszámolt szolgáltatások. Utóbbira példa a vállalati embléma után az anyavállalat felé fizetendő használati díj, amely abszurdnak tűnhet, de van rá példa a nálunk működő leányvállalatoknál is.

Most nézzük meg a legfrissebb magyar GDP és GNI adatok alakulását az utóbbi 5 évben!

GDP ÉS GNI ADATOK

Év	GDP értéke folyóáron (md Ft)	GNI értéke folyóáron (md Ft)
2011	28 166,1	26 858,4
2012	28 660,5	27 517,9
2013	30 127,3	29 339,0
2014	32 400,1	31 042,0
2015	33 999,0	32 404,2

Forrás: Összeállítás KSH adatok alapján

A táblázatból azt láthatjuk, hogy a GDP értéke mind az 5 évben magasabb volt, mint a GNI-é.

A GDP típusú mutatók gyenge pontjai

A továbbiakban a GDP mutató mint a gazdasági működés legfontosabb mércéje problémáit vizsgáljuk. A bemutatott gyenge pontok egyrészt a GDP „korának” tudhatók be. Hiszen akkor, amikor létrehozták, egészen más volt a gazdasági környezet. Másrészt az a gond vele, hogy sok olyan tényezőt nem tud vizsgálni, amelyek a hosszú távú egészséges gazdasági fejlődéshez társadalmi oldalról lennének szükségesek. Ezért egyre többen bírálják a GDP-t és szeretnék felváltani valamilyen másik mutatóval, vagy esetleg kiegészíteni a használatát további mutatókkal. Azért beszélünk a GNI esetében GDP-típusú mutatóról, mert a GNI mutató

alapja is a GDP. Így a GDP valamennyi problémája megjelenik a GNI-ban is. A GDP korábban, amikor a gazdasági változások lassabbak voltak, illetve a gazdaságok összekapcsolódása, globalizáltsága sokkal kisebb volt, jó mutatónak számított. Ma viszont, amikor a nagyvállalatok globális értékláncai szinte minden országban jelen vannak, és az ott megtermelt új érték egy részét – amely egyébként része az adott ország GDP-jének – repatriálják, azaz kivonják, a GDP nem adhat hiteles képet az adott ország gazdaságának valódi állapotáról, hiszen szerepel benne a kivont profit. Azonban nem ez az egyedüli ok, amely miatt korunkban már nem tekinthető meggyőzően jó mutatónak a GDP. A másik probléma, hogy korunkat a „negyedik ipari forradalom” korának is nevezhetjük, amelyben a GDP egyszerűen képtelen bizonyos új tevékenységek eredményének mérésére. A Világ gazdasági Fórum egyik közgazdásza¹⁵ például így ír erről: „Az egyik probléma, hogy a GDP megméri azt, hogy mennyit termelt és szolgáltatott a gazdaság, de azzal nem foglalkozik, hogy mit és hogyan termelt, és azt sem méri, hogy kik termelték. De az is gond, hogy nem hasznos tevékenységeket hasznosnak tüntet fel, illetve bizonyos gazdasági tevékenységek káros következményeivel nem tud számolni. Például ha az alkalmazott technológia miatt környezetszennyezés következik be, az nem jelenik meg sehol a hagyományos GDP-számítás során. Viszont növeli a GDP-t a szennyeződés megszüntetése. De nem tudja érzékelni a környezetünk szempontjából fontos technológiai megoldást jelentő úgynevezett körkörös gazdaság (circular economy) előnyeit sem a GDP, sőt annak elterjedése negatív hatással van a GDP-re, miközben környezetkímélő hatása pedig jelentős. A körkörös gazdaság lényege, hogy ne termelődjen hulladék a gyártási folyamatban, azaz minden hulladék, illetve a használatból már kivont termék is visszakerüljön a gyártási folyamatba, újra hasznosításra kerüljön. Ha viszont ez történik, akkor nincs hulladékkezelés, ami – mint gazdasági tevékenység – növelné a GDP-t. Ráadásul a gyártási folyamatba visszakerülő hulladék, vagy már kidobott termék azért is csökkenti a GDP-t, mert az újrafelhasználás miatt kevesebb új inputra – anyagra, résztermékre – van szükség a gyártási folyamatban. Tehát a GDP érzéketlen ebben az esetben egy olyan nagyon fontos eredményre, mint a csökkenő környezetterhelés. Végül a szerző arra is felhívja a figyelmet, hogy nagyon sok új érték teremődik a gazdaságban egyrészt az ún. „szívességi gazdaság” területén, amikor civilek fizetség nélkül munkát végeznek, szemetet gyűjtenek össze, időseket gondoznak vagy tanítanak, illetve az úgynevezett „közösségi gazdaságban”,

15 Jennifer Blanke: What is GDP, and how are we misusing it? World Economic Forum. 2016. április 13. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2016/04/what-is-gdp>
Utolsó letöltés: 2016. decemebr 10.

amelyben a korszerű internetes technológia alapján szerveződve találkozik a kereslet a kíná-
lattal. Az így létrejövő új értékkel sem tud mit kezdeni a GDP. Pedig az ilyen tevékenységek
aránya nő a gazdaságban. Ehhez kapcsolódva idézzük Richard Easterlin-t, a Dél-Karolinai
Egyetem neves professzorát, aki így fogalmaz: „A GDP egy olyan absztrakció, amelynek az
egyének számára nagyon minimális konkrét értelme van.”

Végül nézzük, mit mond a GDP problémáiról az elismert lap, a brit „The Economist”! A 2016
április 30-i számban a következőket olvashatjuk:

„Mi szeretnél lenni: egy középkorban élő uralkodó, vagy egy modern irodai munkás? Az ural-
kodó a legcsodálatosabb ruhákat hordhatja, és a legfinomabb ételeket eheti. Viszont, amikor
fáj a foga, vagy fertőzést kap, nem biztos, hogy meg tudják gyógyítani. Ráadásul, ha el akar
utazni a hintóján egyik helyről a másikra, az akár egy hetet is igénybe vehet. A 21. században
viszont rendelkezésünkre állnak a modern fogászatok, a fertőzések ellen az antibiotikumok,
és utazni repülővel is lehet. De hogyan lehet ezt a két helyzetet összehasonlítani? Melyik
életminőség jobb? El lehet-e végezni az összehasonlítást a GDP segítségével? Nézzünk egy
másik érdekes példát a GDP mint eredménymutató problémájára! A „fizetett szex-munka”
„értéke” beleszámít a GDP-be. De igaz-e, hogy ha növekszik egy országban ennek a „mun-
katípusnak” az aránya, és ezzel nő a GDP, akkor ez az ország valóban gazdaságilag sikere-
sebbnek tekinthető? Igaz-e az, hogy a GDP növekedése együtt jár a lakosság életminőségé-
nek javulásával? Ez attól függ, hogy egyrészt mire költi az ország a GDP-t, másrészt hogyan
oszlik az el a társadalom különböző rétegei, csoportjai, illetve a munkaadók és a munkavá-
lalók között. Másrészt a fejlett országokban a GDP termelésben nő a szolgáltatások ará-
nya. A szolgáltatások valódi értéknövelő hatását azonban sokkal nehezebb számszerűsíteni,
mint a fizikailag megfogható, megmérhető, megszámlálható termékekét. További probléma
a szolgáltatásokkal, hogy vannak közöttük ingyenesek, mint például a Google kereső vagy
a Facebook használata. De állíthatjuk-e, hogy ezek a szolgáltatások nem teremtenek értéket,
ezért nem baj, hogy nem szerepelnek a GDP-ben? Nem igaz-e az is, hogy az ingyenesen
használható internetszolgáltatások elterjedtségének mértékében a „digitalizáltabb” orszá-
gok GDP-je sokkal nagyobb, mint ami ténylegesen a statisztikákban megjelenik? De akkor
még nagyobb lehet a fejlettségbeli különbség a digitalizáltságban is előbbre járó és egyéb-
ként is fejlettebb, és a kevésbé fejlett, és a digitalizáltságban is lemaradt országok között!
Azonban ezt a különbséget a GDP nem tudja kimutatni. Ezek után nyilvánvaló, hogy korunk
tudás- és információalapú gazdaságának értékelésére nem jó mutató a GDP. Ez nem jelenti
azt, hogy teljesen ki kellene dobni az értékelőrendszerből. Korszerűsíteni kellene! – javasolja

a The Economist. Például figyelembe lehetne venni a kiszámításánál az internetes keresések és a hitelkártya-tranzakciók számát és az elektronikus kereskedelem adatait. De be kellene számítani az ingyen végzett társadalmi vagy otthoni munkát, idős- és gyermekgondozást, a várható élettartam alakulást és a természet állapotát – javasolja az írás. Ezt az új mutatót – a lap szerint – „GDP plusznak” lehetne hívni.

NÉHÁNY ALTERNATÍV MUTATÓ A GAZDASÁGI TELJESÍTMÉNY MÉRÉSÉRE

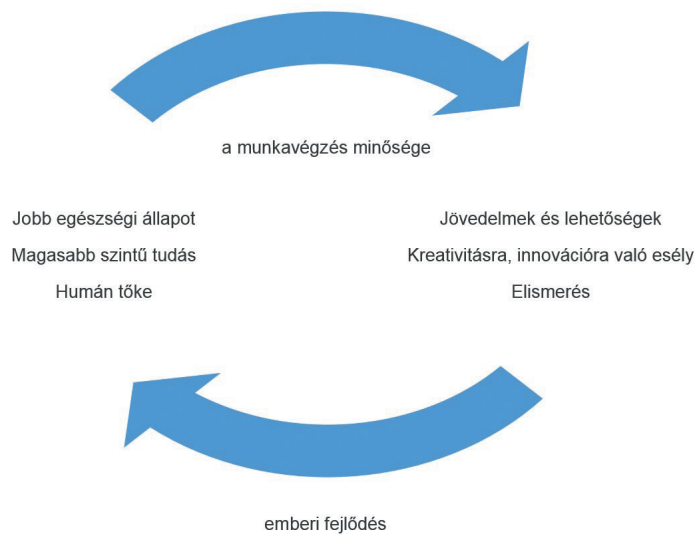
„Zöld GDP”

Ez a mutató is GDP alapú, de igyekszik kiküszöbölni a GDP egyik legnagyobb hibáját, azt, hogy nem tudja figyelembe venni a gazdasági teljesítmény környezetkárosító hatását, mivel az kívül esik azokon a területeken, amelyeket vizsgál. Így a környezetszennyező vegyiüzem termelése éppen úgy növeli a GDP-t, mint egy informatikai cég eredményei.

A „zöld GDP” mutató tehát az eredeti GDP kiszámításából indul ki, de költségként veszi figyelembe a gazdasági tevékenység okozta természeti károsodást, levegő, víz- és talajszennyezést, azaz ezek becsült költségét levonja a hagyományosan kiszámolt GDP-ből. A mutató ötletét az ENSZ környezettel foglalkozó konferenciáján vetették fel Rio de Janeiroban 1992-ben. Az elsők között vizsgálták meg Kína gazdasági növekedését a „zöld GDP” segítségével, és azt találták, hogy annak értéke, ha abból a gazdasági növekedés okozta környezeti károk költségét levonnánk, nulla lenne. A mutató használata azonban széleskörűen a mai napig nem terjedt el. Nagyon nehéz ugyanis az adott év ipari tevékenységének hosszú távú környezetkárosító hatásait számszerűsíteni, és azt ráadásul egy adott év gazdasági adatait mérő mutatóban éves szintre lebontva figyelembe venni.

HDI mutató

Az ENSZ UNDP¹⁶ szervezete Amartya Sen indiai közgazdász¹⁷ munkájára támaszkodva, 1990-ben új mutatót fejlesztett ki, amelyet HDI – Human Development Index, Emberi Fejlődés Indexe – mutatónak nevezett el. A mutató megalkotói úgy érveltek, hogy nem nőhet tartósan a gazdaság akkor, ha nem jó a lakosság tudásszintje és egészségi állapota. Ezért a HDI mutató, más tényezők mellett, méri az emberek oktatáshoz és egészségügyhöz való hozzáféréseinek lehetőségeit. Ezt az összefüggésrendszert a 2015. évi tanulmány¹⁸ alapján így ábrázolhatjuk:



22. ábra: A gazdasági növekedés és a humán tényezők kapcsolata

Az ábrából is világos, hogy a humán tőke állapota jelentős hatással van a gazdasági teljesítményre.

¹⁶ United Nations Development Programme: Az ENSZ Fejlesztési Programja

¹⁷ Amartya Sen munkásságáért 1998-ben Nobel-díjat kapott.

¹⁸ Human Development Report 2015. UNDP. New York USA. URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2015_human_development_report.pdf Utolsó letöltés: 2017.01.31.

A vizsgált 188 ország között a 2015. évi tanulmányban Magyarország a 44., Csehország a 28., Szlovákia a 35. és Lengyelország a 36. helyen van. A listát Norvégia, Ausztrália, Svájc és Dánia vezeti. Ausztria a 23., Németország a 6. helyen áll. A gyenge pozíciónk elsősorban az egészségi állapotnak, az EU-s átlaghoz mérve alacsony várható élettartamnak és a népességfogyásnak köszönhető.

Bruttó Nemzeti Boldogság

Érdekességként beszéljünk még egy olyan mutatóról is, amelyet még nem sok helyen mérnek, de egyre többen gondolják úgy, hogy érdemes lenne ezt is figyelembe venni a gazdaságpolitika alakításakor. 1972-ben, a Bhután Köztársaság fiatal királya Jigme Singye Wangchuck bejelentette, hogy ezentúl Bhutánban nem a GDP, hanem a GNH – azaz a Gross National Happiness, vagyis a Bruttó Nemzeti Boldogság – mutató növelésére fognak törekedni. Az érvelés szerint a fenntartható fejlődés több, mint a gazdasági növekedés, és a gazdasági növekedésnek csak az a formája fogadható el, amelyik a fenntartható fejlődéshez is hozzájárul.

A GNH index ezért négy területet vizsgál:

- › a kormányzás minőségét,
- › a fenntartható társadalmi-gazdasági fejlődést,
- › a kulturális értékek megőrzésének eredményeit, és
- › a természeti környezet állapotát.

Ezeket a területeket összesen 33 mutatóval vizsgálja. Közöttük fontos szerepet játszanak az emberek egészségi állapotával, képzettségével és életszínvonalával, illetve a természeti környezet állapotával kapcsolatos mutatók.

A GNH index fontos szerepet tölt be a gazdaság- és társadalompolitikában.

Egyrészt nem valósulhat meg Bhutánban olyan beruházás, amely rontaná a GNH index értékét. Másrészt a közszolgáknak és vállalkozásoknak egyaránt úgy kell működniük, hogy hozzájáruljanak a GNH index javításához.

A Stiglitz-tanulmány¹⁹

Három közgazdász Joseph E. Stiglitz, Amartya Sen és Jean-Paul Fitoussi 2008-ban Sarkozy francia elnök kérésére olyan mutatószám-együttest tervezett meg, amellyel a gazdasági helyzet objektívebb mérhetősége érdekében fel lehetne váltani a GDP-t, illetve amellyel ki lehetne azt egészíteni. A szerzők arra összpontosítottak, hogy ne csak a jelenlegi helyzet, hanem a gazdaság fenntartható fejlődésének esélye is mérhető legyen. Nyolc olyan dimenziót tartottak fontosnak vizsgálni, amelyek előre jelezhetik a gazdaság és a társadalom jövőbeli fejlesztési lehetőségeit. Ezek a következők:

1. Életszínvonal, jövedelmek, fogyasztás, vagyon
2. Egészségi állapot
3. Oktatás, képzettség
4. A rendelkezésre álló munkahelyek minősége
5. A kormányzás minősége, a demokrácia szintje
6. Társadalmi tőke
7. A természeti környezet jelenlegi állapota és a várható jövőbeli változások
8. Biztonság

A 291 oldalas tanulmány 2010-ben könyv formában is megjelent „Mismeasuring Our Lives: Why GDP doesn't Add Up” címmel. A könyvet a „The New Press” jelentette meg.

A könyv bevezetőjét Nicolas Sarkozy írta.

Befejezésként még egy érdekes adalék: 2010. november 15-én a brit miniszterelnök, David Cameron bejelentette, hogy a szokásos gazdasági mutatók, mint például a GDP mellett a jövőben az emberek megelégedettségét, boldogságszintjét is mérni fogják. Hiszen mit ér a GDP növekedése egy országban, ha az emberek elégedetlenek és boldogtalanok?

¹⁹ Stiglitz, J. E., Sen, A., Fitoussi, J-P.: Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. www.stiglitz-sen-fitoussi.fr. Utolsó letöltés: 2016. december 10.

Összefoglaló gondolatok

Az elmondottak alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a gazdaság állapotának objektívebb elemzése érdekében a GDP-t mindenképpen igazítani kellene korunk követelményeihez és a megváltozott viszonyokhoz. Másrészt viszont – a GDP rövidtávú szemlélete miatt – mindenképpen szükség lenne arra, hogy a mindenkori gazdaságpolitika jobb megalapozásához olyan mutatókkal egészítsük ki a GDP-t, amelyek a társadalmilag és környezetileg hosszabb távon is fenntartható gazdasági növekedés feltételeit is figyelembe tudják venni, és ezzel összhangban a jövőbeli fejlődéshez fontos humán és természeti vagyon mindenkori állapotát és fejlesztési igényeit is képesek bemutatni.